

Kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
33e jaargang
September 2026
Nummer 127

NESTOR

Inhoudsopgave

2
Van de redactie
Monique de Vries

3
Europese zelfstandigheid
Joost van Iersel

6
Cyber boeven vangen,
Margo Andriessen

10
Sport en Politiek
Bob van den Bos

13
In memoriam Jacques Wallage
Job Cohen

14
Verslag Voorjaarsvergadering 29 mei 2026
Margo Andriessen

16
Herdenking 25 jaar FMA
Cees Bremmer

17
Column
Arie de Jong

18
Jeroen Lenaers EP
Joost van Iersel

21
Meer ouderen dan jongeren
Paul Schnabel

24
Omgaan met soevereinen
Cees Bremmer

26
Boekbespreking
Cees Bremmer

28
Verschenen boeken

31
Colofon

32
Interview Arthie Schimmel
Cees Bremmer

Van de redactie

"T is weer voorbij die mooie zomer "was de eerste regel van het bekende liedje uit de zeventiger jaren', gezongen door Gerard Cox. En dat lijkt begin september ook inderdaad het geval. De overgang van meer dan 30°C naar rond de 20°C voelt als een grote sprong en het valt op dat het alweer vroeger donker wordt. Maar auteurs en redactie hebben deze afgelopen periode wel benut voor het schrijven van artikelen en recensies voor weer een goed gevuld nummer van Nestor.

We zijn in de eerste plaats een vereniging die minimaal twee jaar per jaar bijeenkomt. Van de geslaagde Voorjaarsvergadering eind mei in Eindhoven staat een verkort verslag in dit nummer van de hand van Margo Andriessen. Maar gaat u vooral even naar de website van de VOP om het complete verslag van die dag te lezen . Als u er niet bij was hebt u veel gemist!

In deze Nestor weer een omvangrijke bijdrage van Joost over de Europese zelfstandigheid. Met daarnaast nog een interview van hem met Jeroen Lenaers, lid van het Europees Parlement in de EVP-fractie.

De diversiteit in dit nummer is groot: Bob van den Bos heeft een stuk geschreven over sport en politiek, dezer dagen een veelbesproken onderwerp. Andere artikelen gaan over cybercrime, de last der ouderen en het omgaan met soevereinen. Een mooi en persoonlijk IM van de hand van Job Cohen voor de onlangs overleden Jacques Wallage. Cees Bremmer heeft een recensie geschreven van het boek Geduldig Papier van Joop van den Berg. En weer een overzicht van recent verschenen politieke boeken, in Nederland, Europa en de Verenigde Staten. Als je eenmaal aan het boek Regime Change bent begonnen, kun je niet geloven dat dit allemaal "real time" gebeurt.

Het nummer sluit af met een interview met onze oud-collega Arthie Schimmel.

De redactie wenst u veel plezier met dit nummer,
Wij hopen u op de Najaarsvergadering weer te treffen.

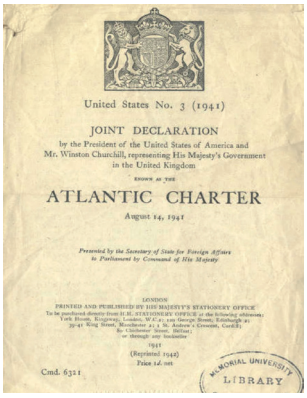

Joost van Iersel

De ankers zijn losgeslagen: **wat is het weerwoord van Europa?**

1. Polarisatie en wantrouwen over een brede linie

De naoorlogse ordening werd ingeluid door President Roosevelt en zijn Atlantic Charter van 1941. De vier vrijheden, die van godsdienst en van meningsuiting, en van uitsluiting van gebrek en vrees, werden de basis voor de naoorlogse ordening. Deze zou leiden tot de VN, dekolonisatie en een nieuwe internationale rechtsorde. Aan Europese kant werd hetzelfde denken gedeeld met als resultaat het radicaal nieuwe concept van een Europese gemeenschap. Al vanaf de Val van de Muur in 1989 raakte deze opvatting over de internationale ordening in Amerika aan slijtage onderhevig. Donald Trump gaf de genadeslag. Tegelijkertijd zaagt Trump niet minder aan de rechtsgrondslagen in zijn eigen land. Beide ontwikkelingen werpen Europa terug op zijn eigen grondslagen. Naast de Amerikaanse mokerslagen wordt het vertrouwde geopolitieke beeld in Europa nog verder aangetast door de onstuitbare ontwikkeling van China. Rusland heeft economisch weinig middelen, maar daagt in een slopende oorlog met Oekraïne de Europeanen verder uit. Het vertrouwde mantra 'Amerika garandeert onze veiligheid, Rusland levert ons energie en China is goed voor economie en welvaart' is in zijn tegendeel verkeerd. Het trans-Atlantische wereldbeeld van na 1945 is definitief verleden tijd. Ook China gaat op een aantal fronten op kop. De ankers zijn losgeslagen. Onder welke voorwaarden slaagt Europa erin een zelfstandige positie op te bouwen?

United States No. 3 (1941)

JOINT DECLARATION

by the President of the United States of America and Mr. Winston Churchill, representing His Majesty's Government in the United Kingdom

KNOWN AS THE

ATLANTIC CHARTER

August 14, 1941

Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs to Parliament by Command of His Majesty

LONDON

PRINTED AND PUBLISHED BY HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE

1941

(Reprinted 1942)

Price 1d. net

Cmd. 6321

MEMORIAL UNIVERSITY LIBRARY

2. De Verenigde Staten: van onwrikbare bondgenoot tot rivaal

Spectaculaire festiviteiten in juli ter viering van 250 Years US liepen in Washington zowel als in Brussel op een flop uit. De sof in Amerika tekent de aanzwellende binnenlandse kritiek op Trump door prijsstijgingen en inflatie, een ongekende polarisatie, en een onzeker klimaat. In een gepolariseerd klimaat wordt intensief iedere niet-republikeinse stem in het openbaar bestuur radicaal geëcarteerd. Voor Europa is van belang, dat dit beleid hand in hand gaat met meer nationalisme en naar binnen gerichtheid. Aan onze kant loopt dan ook het vertrouwen van Europa in Amerika gestaag terug. Deze ontwikkelingen leiden echter ook onherroepelijk tot de conclusie, dat Europa in een ongemakkelijk parket is geraakt, waarvan we helaas ook moeten vaststellen, dat het deze situatie in belangrijke mate aan zichzelf te wijten heeft.

De verhouding tot Amerika was zeker niet altijd rimpelloos. In Europese ogen wordt Amerikaanse buitenlandse politiek vaak gekenmerkt door onbegrip van situaties, een weergaloos vertrouwen in vernietigende bombardementen en een regelmatig verkeerd afkaarten van processen. Naast een succes als de oorlog in Joegoslavië ervoeren Europeanen van de kant van de VS vaak arrogantie van de macht in plaats van afgewogen en effectief beleid. Te wijzen valt op Vietnam, Afghanistan, Irak, Syrië en het Midden-Oosten. Dit jaar levert Trump met Iran een droeve illustratie in het kwadraat. Ten aanzien van Oekraïne, Israël en het Midden-Oosten lijkt op het ogenblik iedere strategie zoek. Maar in Europa raakten de defensies ondertussen steeds meer achterop, bood het jarenlang geen gelijkwaardig tegenspel en werd het door verdeeldheid niet (serieus) betrokken in de besluitvorming. Ook ten aanzien van Iran was de steun voor het doldrieste Amerikaanse optreden mondjesmaat en verdeeld. En het is nog steeds nietszeggend. Wat betreft de staat Israël en Netanyahu is de Europese verdeeldheid beschamend.

Tegelijkertijd blijft het door toedoen van een sterk NAVO-verband voor Europa zelf nog verrassend rustig. Het beeld vertoont de nodige paradoxen. Het sterke NAVO-verband functioneerde grotendeels op conto en door toedoen van Washington. En dat is nog steeds zo. Naast Zwitserland houden in de EU alleen nog maar Oostenrijk, Ierland en Malta afstand tot de NAVO, die garant staat voor een behoorlijk afgestemde militaire organisatie, een daarop gericht logistiek systeem en regelmatige militaire oefeningen. Maar van Amerika kan niemand met zekerheid voorspellen, wat ons nog te wachten staat, zoals bijvoorbeeld een herschikking van troepen en capabilities in Europa. En, nog erger, met Groenland - NAVO-lid Denemarken! - scheerde Europa onlangs nog langs de rand.

De NAVO-top in Den Haag van afgelopen jaar stelde het financiële kader voor verhoging van de defensie-uitgaven We zitten nu in de fase van uitvoering. De tot dusver geslaagde 'Dear Daddy'- of vleierij-tactiek van SG Rutte, die weinig andere opties heeft, houdt Trump aan boord. De NAVO-top in Ankara liep goed af. Maar het blijft moeilijk en onvoorspelbaar. Vijf Europese landen halen

nu al de 3,5%-norm voor defensie-uitgaven. Gezamenlijk beloopt de Europese begroting voor defensie ongeveer $600 miljard, d.i. 60% van die van Amerika. Nieuwe Europese defensiecontracten staan op de rails en ten opzichte van Oekraïne liep in 2025 de militaire steun van Europa aanzienlijk op tegenover weinig van Amerikaanse zijde, terwijl daar in 2026 komt daar nog eens een Europees pakket van €90 miljard bijkomt. Parallel daaraan zie je een Europa, dat in NAVO-verband probeert het heft zelf ter hand te nemen. Het gaat tergend langzaam, maar er wordt vooruitgang geboekt. De verhouding met de VS blijft op verschillende fronten zeer moeizaam. Het lijdelijk verzet Europa tegen de oorlog met Iran met het niet ter beschikking stellen van militaire bases wordt Europa zwaar aangerekend. Ook de kwestie Groenland kan ieder ogenblik weer oplaaien.

Daarnaast blijven er op het economische front de nodige zorgen. De Amerikaanse machtspolitiek kan op ieder moment nieuwe verrassingen opleveren, en niet alleen met tarieven. De ongerustheid over de Europese afhankelijkheid van de Amerikaanse technologie nam in juni nog verder toe als gevolg van het verbod voor Anthropics om 'om veiligheidsredenen' de laatste geavanceerde technologieën aan niet-Amerikanen te slijten. Er hangen dus volop politieke en economische spanningen in de lucht.

3. Dreigende kaper op de kust: China 4.0

Ondertussen komt er met China 4.0 een dreigende kaper op de kust, die Europa nóg meer problemen kan gaan opleveren. Na een evenwichtige in- en exportsituatie tot 2000 neemt scheefgroei ten gunste van China toe, eerst in elektronica, textiel en machines, maar inmiddels in een reeks van sektoren. De automobielsector met tienduizenden ontslagen in Duitsland springt eruit. Dit gaat hand in hand met flink stijgende import van elektrische auto's en assemblage hiervan ín de Unie. Een paar cijfers ter illustratie. Het Chinese marktaandeel in de Europese automarkt beloopt nu 11% met een mix van elektrisch en hybride. Het Chinese aandeel in elektrische auto's in Europa met aantrekkelijke prijzen is al 15% en stijgt verder. De Chinese overcapaciteit van staal is een ander voorbeeld. Om aan een wurggreep te ontsnappen heeft de EU in de staalsector op 1 juli al forse handelsbarrières opgeworpen, door de quota te halveren, de importtarieven te verdubbelen en daarbovenop nog een CO2-belasting te heffen.
De Chinese exportmachine is volop op stoom.

Economische groei levert werk, dat van wezenlijk belang voor de rust in een land met beperkte sociale zekerheden. Binnenlandse absorptiecapaciteit blijft achter. De vruchten van de Chinese exportmachine worden wereldwijd worden uitgerold, en dus ook naar het open en welvarende Europa. Naast automobielen en staal brengt de Commissie een reeks van strategische sectoren in kaart, waarin de Europese concurrentiepositie veel te duchten heeft, waaronder batterijen, zonnepanelen, windenergie, halfgeleiders, medische technologie, robotica, machinebouw, chemie, ruimtevaart en kritieke grondstoffen. AI en begeleidende technologieën is een apart en evenmin vrolijk verhaal. Ook in deze sector is China is op weg naar autarkie. Er zou gewerkt worden aan een directe Chinese concurrent van ASML.

Dit loopt dus uit op taaie onderhandelingen. Het illustratieve Chinese mantra is: China's industrial modernization is 'China opportunity 4.0 to the World', not 'China shock 4.0'. Dit kleine zinnetje balt alle argumenten tegen kritiek op het statelijk gedreven beleid van China samen. Anders gezegd, China staat voor fair competition met respect voor de WTO en het wijst de lange waslijst van kritiekpunten af, die de EU juist aanvoert op grond van dezelfde WTO-regels. Hieronder begrijpt Brussel Chinese subsidiesystemen en handels- en investeringsbelemmeringen voor derde landen. Van Chinese zijde wordt daarentegen de Europeanen minzaam geadviseerd hun innovatie-inspanningen en productiviteit op te voeren, markten effectiever te bewerken en Europese projecten van de grond te trekken. Deze visie klonk ook door tijdens de recente handelsmissie met Minister Sjoerdsma. Het klimaat verhardt en de posities liggen ver uiteen. Tot nu toe leveren onderhandelingen niet veel op. De Commissie staat voor moeizame onderhandelingen, en de Europese Raad moet in oktober knopen doorhakken. Het is niet erg duidelijk, welke kaarten succesvol van Europese zijde op tafel (kunnen) worden gelegd,

4. Verhoging van Europese weerbaarheid met kopgroepen?

In het gure klimaat van vandaag is er geen andere keuze dan dat Europa tegenover de mastodonten een effectieve eigen soevereiniteit opbouwt. Dit is een reden temeer voor een krachtige eigen Europese defensie. We bewapenen ons niet alleen voor de Amerikanen of tegen de Russen, maar een volwassen zelfstandigheid van een continent vereist een intern en extern veiligheidsbeleid in een gevaarlijke wereld met gewapende en digitale conflicten en onderlinge afhankelijkheden van markten en

grondstoffen. Veiligheidsbeleid is de verzekeringspremie ter garantie van stabiliteit in de Europese wereld. In geopolitieke conflicten en afhankelijkheden zijn economie en politiek, die in de traditionele EU-visie keurig gescheiden circuits waren - waarbij het veiligheidsbeleid blijft voorbehouden aan de lidstaten -, in feite één kluwen van machtspolitiek en economische dominantie. Trump steekt het niet onder stoelen of banken en ziet er geen been om in hand in hand met private oligarchen, zoals de Big tech, ook daarnaar te handelen. Niet voor niets spreekt men van weaponisation van de economie. Ook naar China toe is een Europees veiligheidsbeleid noodzakelijk. In onderhandelingen over kritische grondstoffen en in kwesties van (industriële) spionage, cyber en bescherming van Europese waarden is veiligheid een centrale component. Dat geldt naar China toe ook voor de doorslaggevende betekenis van AI. Zonder geïntegreerd economisch- en veiligheidsconcept, dat gedragen wordt door zelfstandige concurrentiekracht, zal Europa geopolitiek niet echt serieus worden genomen en aan het kortste eind blijven trekken. Concurrentiekracht is de sleutel, zonder welke politiek beleid tandeloos zal blijken.

De Europese integratie blijft wereldwijd een succesverhaal, maar verdieping en verbreding zijn onontkoombaar. Hierbij staan drie punten centraal: geopolitieke risico's, kritische technologieën en democratische weerbaarheid. Lang niet iedereen is hierop echter voorbereid. Het gaat hierbij zowel om aan te pakken thema's als om bestuurlijke regie van de veranderingsprocessen. Beide hangen nauw samen en de EU ligt in beide op achterstand. Er wordt in het publieke debat veel over Trump geklaagd en te weinig over ons eigen falen, wat vooral misverstanden, zo niet onwil, tussen landen en verwarring in de publieke opinie oplevert. Er wordt wel aan gewerkt. Zo wordt naar rato van steeds meer twijfel over steun van Washington voor Oekraïne gewerkt aan een Coalition of the Willing. Het doel is een vredesmacht voor Oekraïne. Maar het blijft nog steken in een vage opzet en onduidelijkheid over de partners en over wat wordt beoogd. Het concept van kopgroepen, dat binnen het Europese Verdrag goed denkbaar is, is concreter. Het probleem is veeleer, dat er onvoldoende werkbare formules op tafel liggen voor thema's en dat de hoofdrolspelers als Duitsland en Frankrijk niet toekomen aan houdbare stappen vooruit. Anderen komen in het hele verhaal niet voor. De positie van het VK blijft ambigu. Op terreinen als klimaat en industriepolitiek is een Europees lang termijnaanpak met kopgroepen de enige mogelijkheid, maar men blijft lang treuzelen, terwijl Europees leiderschap en politieke wil ontbreekt. De korte termijn overheerst.

5. Het roer moet radicaal om in Europese richting, ook in Nederland

Ondertussen tikt de klok door. Het is niet zo dat er niets gebeurt. In de defensiesector worden forse stappen gezet. Ondanks de flinke tegenslag van annuleren van het Frans-Duitse gevechtsvliegtuig komen er door intensievere bilaterale samenwerking meer projecten van de grond, zie vooral Scandinavië. Met de aanstaande fusie van Unicredito met de Duitse Commerzbank komt eindelijk een bitter noodzakelijke consolidatie in de bankwereld in zicht. Onlangs zijn Cap Gemini en ASML als grootaandeelhouder(!) in een consortium gestapt met het Franse Mistral, de kleine maar overtuigde Europese Big Tech. Maar is de ernst van de situatie voldoende tot de politieke élites doorgedrongen? Er is weinig bereidheid om echt door te pakken. Van de Nederlandse regering horen we ook niet veel. Nationalistische en populistische partijen zijn evenmin behulpzaam. Brussel is sterk in defensieve maatregelen, maar niet in offensief beleid, dat is voorbehouden aan de hoofdsteden. Europa blijft nog richtingloos. Nu vertrouwde ankers zijn losgeslagen, moet het roer radicaal om in Europese richting. Voorbeelden wijzen op het opkomen van een Europese tegenmacht. Die trend moet worden geïntensiveerd. Nederland moet zich bij de landen scharen, die het voortouw nemen.

Margo Andriessen

Cyberboeven vangen, een vak apart

Bijna 2.6 miljoen Nederlanders zijn in 2025 slachtoffer geworden van internetcriminaliteit, maar ze doen nauwelijks aangifte. Volgens het WODC betreft slechts 4 % van politieregistraties online criminaliteit. Politie en OM speuren naar lichte, traditionele criminaliteit, terwijl die juist afneemt. Criminelen breken tegenwoordig geen huizen in, maar laptops. De procureurs-generaal van het OM hebben het door, melden ze in hun recente jaarplan. Vorig jaar werd hun eigen organisatie slachtoffer van een cyberaanval en ze zijn wakker geworden. Niet alleen moet hun eigen ICT grondig vernieuwd, ze willen hun capaciteit ook veel meer inzetten op het vervolgen van cybercrime.

Cybersecurity groeit

Digitale inbraken zijn aan de orde van de dag. De Tweede Kamer werd gehackt in 2017 en krijgt ondanks enorme beveiliging nog steeds te maken met aanvallen. De universiteit Maastricht werd in 2019 lamgelegd en heeft daarvoor losgeld betaald. Wie een abonnement heeft bij Odido weet dat gegevens niet meer veilig zijn opgeborgen, net als de studenten bij onderwijsinstellingen waar het platform Canvas werd gehackt. De politie werd in 2024 wakker na een adressenhack door een Russische cybergroep.
Bedrijven en organisaties lopen voortdurend gevaar om gehackt te worden en zijn daarom druk met zelfbeveiliging. Betere zelfbeveiliging wordt nu zelfs verplicht voor 8000 organisaties, door de recente *Cyberbeveiligingswet* (CBw) en de *Wet weerbaarheid kritiek entiteiten* (Wwke), een implementatie van een Europese richtlijn.

De noodzaak tot zelfbeveiliging leidt overigens niet tot minder digitalisering. Integendeel, overheid en bedrijfsleven omarmen het gemak van AI en dat leidt tot een nog grotere behoefte aan security. De grootste banengroei, zo liet het UWV onlangs weten, zit in de cybersecurity.

Cybercrime ongrijpbaar

Cyberbeveiliging is een hot item, maar het helpt niet altijd. Bedrijven worden gesaboteerd, burgers worden misleid. De cyber crime wordt steeds erger en daar wil het OM nu achteraan. Hoe moeten ze dat doen?
Aan de wetgever ligt het niet. In 1993 kwam al de *Wet Computercriminaliteit* tot stand. Die nam computer-vredebreuk, virusverspreiding gegevensbeschadiging en onbevoegd aftappen op in het Wetboek van Strafrecht. In het Wetboek van Strafvordering kwamen nieuwe bevoegdheden: aftappen, bevel tot uitlevering van gegevens en tot toegangsverschaffing. Niet lang daarna, in 1999, volgde de *Wet Computercriminaliteit II*. Die bestrafte schending van geheimen door werkers in de telecommunicatie en emailbombing. De politie kreeg de bevoegdheid bij huiszoeking computers te doorzoeken en bevel te geven tot ontsleuteling van versleutelde communicatie.
.

Verdrag van Boedapest

In 2006 stemde het parlement in met aanpassingen in de computerwetgeving na de goedkeuring van het *Verdrag van Boedapest* van de Raad van Europa , dat zich richt op harmonisatie van wetgeving en internationale

samenwerking. Via dat verdrag kwam er extra aandacht voor het optreden van politie en justitie tegen kinderpornografie, discriminatie, haatzaaien en het op grote schaal aanbieden van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Minister van Justitie Hirsch Ballin kwam in vervolg op dat verdrag in 2008 met een *Beleidskader voor rechtshandhaving bij Cybercrime*. Daarin beloofde hij extra geld voor politie en Openbaar Ministerie voor de aanpak van cybercrime, maar hij vertelde er meteen bij dat de cyberboef moeilijk te pakken is.
"Rechtshandhaving was tot nu toe vooral georiënteerd op een fysieke werkelijkheid. De nieuwe werkelijkheid die door internet is ontstaan kenmerkt zich door beperkte mogelijkheden tot rechtstreeks regulering, onduidelijkheid over wie waarop is aan te spreken en door een grote vluchtigheid. Cybercrime is massaal, snel, anoniem, veranderlijk en grenzeloos. "
De minister riep daarom op tot zelfbescherming, door ondernemingen, door de overheid en door burgers. Ouders kregen van hem de taak hun kinderen te beschermen. De strafrechtelijke handhaving moest zich oriënteren op inzet voor het 'algemeen belang', dus niet op private belangen.

Computercriminaliteit III

Hirsch Ballin signaleerde ook een ander probleem: de bevoegdheden van politie en justitie beperken zich tot Nederland. Dat levert spanning op bij doorzoeken van een computersysteem van een verdachte, want dan rijst al snel de vraag op of de bestanden wel fysiek in Nederland aanwezig zijn.
Het College van procureurs-generaal werd gevraagd te komen met aangepaste beleidsregels voor de opsporing van cybercrime.
In 2019 kwamen er meer mogelijkheden voor politie en justitie. Met de wet Computercriminaliteit III werd ook het helen en stelen van digitale gegevens strafbaar, evenals online handelsfraude (d.w.z. niet leveren na betaling).
De politie mag gebruik gaan maken van lokpubers en apparaten van verdachten hacken. Op bevel van de officier van justitie kunnen aanbieder van strafbare content gedwongen worden deze te verwijderen.

Het werd steeds duidelijker dat cyber crime een internationale aanpak vraagt. Na het Europese verdrag van Boedapest kwam in 2024 via de VN het Verdrag van Hanoi tot stand. Dat verplicht staten een 24/7 netwerk op te zetten om onmiddellijke hulp te bieden bij onderzoeken en vervolgingen, zoals met technisch advies en het bewaren van opgeslagen gegevens.

Nu de boeven nog

"De Wet Computercriminaliteit is er…. nu de boeven nog" verzuchtten onderzoekers in 1993 aan de Universiteit Tilburg. Zes jaar later, toen er een vervolg kwam met de Wet computercriminaliteit II moesten ze concluderen dat er slechts één hacker was veroordeeld en geen enkele virusverspreider. Dat is dus niet veel beter geworden. Boedapest, Hanoi en Computercriminaliteit III hebben niet geholpen.
'Digitale criminaliteit blijkt erg lucratief, met een kleine pakkans', vertelde het hoofd Informatie en Veiligheid van de Nationale Politie tijdens een VOP-bijeenkomst in 2024[1]. 'Het is een permanente strijd tegen een onzichtbare en dynamische vijand.'
De politie was daar te lang naïef over, maar nu wordt samengewerkt met het bedrijfsleven, de AIVD, het National Cyber Security Centrum en internationaal met de FBI, Europol en Interpol. Er zijn aparte teams opgericht voor bankenfraude, kinderporno en high tech crime.

Internet is het probleem

Aan regelgeving en politie-inzet geen gebrek, maar waarom helpt het niet met boeven vangen? Daarover boog zich de Tilburgse onderzoeker Marc van der Ham, met zijn proefschrift 'Impunity and disruptive cybercrime'. 'Er zijn veel slachtoffers', vertelt Marc, 'cybercrime is omvangrijk, maar inderdaad is het probleem, hoe spoor je de misdadigers op? De architectuur van het internet maakt dat moeilijk. Het is geen centraal systeem, maar wijdvertakt met verschillende eigenaren. In den beginne legde elk land eigen kabels aan. Om de schaarse rekenkracht te delen en militaire onderzoeksinformatie aan elkaar door te kunnen geven sloot men eigen kabels aan op kabels van andere landen.
Na enige decennia werden de kabels geprivatiseerd en overgedragen aan verschillende bedrijven. Er was geen internationale autoriteit die er toezicht op hield. Internet is daardoor geen transparant systeem. Je kunt je er als digitale crimineel makkelijk in verstoppen.

Het lijkt nu op van die Matroesjka poppetjes. Je ziet de buitenste pop en denkt: dat is hem, de dader. Nader onderzoek wijst meestal uit dat het hem niet is. Je moet bij opsporing door al die poppetje heen.
Daar komt een ander probleem bij: bedrijven zijn niet aansprakelijk voor wat er via hun kabels en datacentra gebeurt. Ze laten niet graag inkijkers toe, wegens regels rond cybersecurity of contractuele verplichtingen met hun klanten (non-disclosure agreements). Vaak betreft het buitenlandse bedrijven en daar kom je als Nederlandse politie niet zomaar in. Daarvoor is internationale samenwerking nodig. Van der Ham heeft gezien dat samenwerking via Europol daarbij veel waard is.

1 Zie: Nestor no. 126

Universiteit Leiden

Criminelen pesten
Opsporen gaat dus wel, maar het identificeren van verdachten en het verzamelen van bewijs is zeer complex, vanwege de architectuur van het internet. De politie lost die patstelling vaak op door verstoringsacties (servertakedowns}, ofwel: criminelen te pesten. Cybercrime is inderdaad een makkelijk verdienmodel geworden. Hackersgroepen opereren internationaal, als een soort kartels. Cybercrime wordt door hen ook als een soort 'service' aangeboden.

Om de boeven te vangen is andere wetgeving nodig is, zegt Van der Ham. Met daarin een gerichte 'bewaarplicht' voor IT-infrastructuur bij bedrijven en het op maat faciliteren van rechtmatig aftappen en hacken.
De Universiteit Tilburg organiseert eind september een symposium met wetenschappers, het OM, juristen en het bedrijfsleven. In de hoop daarmee de discussie over de aanpak van cybercrime aan te jagen.

Nieuwe studie Cybercrime populair
Ook de Leidse universiteit is in actie gekomen. Vorig jaar zijn ze met een nieuwe studie gestart, *Cybersecurity en Cybercrime*. In de koffietent van de Haagse vestiging in het Wijnhavengebouw praat ik erover met hoogleraar Dennis Broeders en opleidingsdirecteur Daan Weggemans.

Hoe kwamen jullie op het idee die studie in de steigers te zetten?
'De markt en wetenschap vragen erom. Op ons instituut, het *Institute of Security and Gobal Affairs*, zijn we al langer bezig met onderzoeken naar Cybersecurity. Digitalisering gaat razendsnel en bestrijkt steeds meer gebieden. Professor Bibi van den Berg, hoofd van onze onderzoeksgroep, merkte dat er behoefte is aan mensen met een helicopterview en kwam tot de conclusie dat we daarom bruggen moeten bouwen tussen verschillende vakgebieden. Niet alleen vanuit de digitale specialisten kijken, maar ook vanuit mens en maatschappij. Hoe gebruiken daders het digitale systeem?
Onze studenten leren programmeren, niet om het later zelf te gaan doen, maar om te kunnen praten met programmeurs. Ze krijgen inzicht in online fraude en ransomware en in de rol van buitenlandse mogendheden. Ze worden onderwezen in criminologie, om te leren wie de daders en slachtoffers zijn. Het idee dat hacken altijd gebeurt door een jongen met een hoody op een zolderkamer klopt niet meer. Soms zijn het individuen, zoals bij sextortion, maar vaak betreft het criminele netwerken. Om uit te vinden hoe het zit met de strafbaarheid zijn er rechtenvakken. Tenslotte zijn er colleges over de vraag wat je als maatschappij en organisatie kunt doen via governance.

Het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC)

Is er belangstelling voor de studie?
'Jazeker, dit eerste jaar deden 160 studenten mee. Een heel diverse club. Grotendeels rechtstreeks vanaf de middelbare school, mannen en vrouwen, vaak eerste generatie studenten. Allemaal Nederlandstalig, want Nederlands is de voertaal van deze studie.
Het was heel leuk om hun motivatie en verwondering te zien bij de zeer verschillende vakken. De ene dag leren programmeren en de volgende dag naar de rechtbank. Onze studenten hebben het gevoel dat ze ervoor kiezen om op te treden tegen de misdaad van het heden én de toekomst.

Voor welke beroepen leidt deze studie op?
'Heel divers. De afgestudeerden kunnen terechtkomen bij commerciële cybercrime-jagers, bij ministeries, veiligheidsdiensten, politie, wetenschap, denktanks of de NCTV (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid). Er is al veel belangstelling uit die velden.
De arbeidsmarkt is er, dat maakte dit jaar meteen duidelijk. Organisaties bieden stages aan, ze zeggen "kom een keer langs met je studenten" of ze willen gastcolleges geven.'

Wat is de stand van zaken met cybercrime, valt het mee?
Broeders en Weggemans kennen de vragen over de omvang van digitale veiligheid. 'Heel veel criminaliteit heeft tegenwoordig een digitale component. De emotionele schade is niet zo zichtbaar, maar erg groot. Dat het WODC er weinig van ziet, komt door de wijze van registreren. De agent achter de balie die er niets mee wil doen. Hoe registreer je afpersing met naaktfoto's? Daders traceren is moeilijk, ook omdat het vaak statelijke actoren betreft, zoals met name Rusland. De bestrijding daarvan gaat via speciale organisaties, zoals de MIVD en AIVD, die samenwerken rond cyber. Die informatie is veelal niet publiek toegankelijk.
Daarnaast bestaat er zoiets als niet-intentionele cybercrime. Iemand die de verkeerde knop indrukt bij een sluis of een energiecentrale. Dat is een vergissing, geen crime, maar heeft wel enorme impact op een digitale samenleving.'

Kunnen de afgestudeerden iets betekenen voor de ministeries om de hoek?
Professor Dennis Broeders gaat los. 'Zo erg hoe de overheid heeft zich overgeleverd aan bedrijven als Microsoft. De afhankelijkheid van de VS is veel te groot. Digitale soevereiniteit, dat is wat we nodig hebben. Gelukkig hebben ze zich nu wel gekeerd tegen de overname van DigiD.
Waar ook veel valt te winnen is de samenwerking tussen ministeries. Nu doen ze allemaal hun eigen inkoop en hebben veel verschillende digitale systemen. Dat moet gecentraliseerd! We moeten kunnen afwijken van de plicht te kiezen voor de goedkoopste aanbieder. Maar daarvoor is politieke wil nodig.'
Gelukkig is er nu staatssecretaris Digitale Zaken, Willemijn Aerdts. 'Die hebben we afgestaan, ze was een collega op ons instituut.'

Als het goed is, komen er straks afgestudeerden uit Den Haag die weten hoe dat moet, cybercrime bestrijden. Alle instanties zullen ervan profiteren, zoals ook het OM.

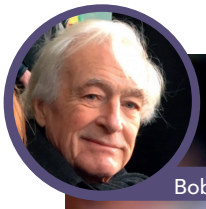
Marc van der Ham is onderzoeker aan de Technische Universiteit Tilburg en promoveert binnenkort bij eLaw, het Centrum voor Recht en Digitale Technologie aan de Universiteit Leiden.

Dennis Broeders is hoogleraar Global Security and Technology aan de universiteit Leiden en werkzaam bij het Institute of Cyber Security and Global Affairs in Den Haag.

Daan Weggemans is is opleidingsdirecteur bachelor Cybersecurity en Cybercrime en onderzoeker aan de Leidse universiteit.

Bob van den Bos

Kenden Trump en Infantino hun klassieken?

Sport en politiek in historisch perspectief

Wereldkampioenschap voetbal 2026: één telefoontje van Trump naar Infantino en de rode kaart voor de Amerikaanse spits Balogun werd ingetrokken. De FIFA-voorzitter kreeg vervolgens bijna de hele voetbalwereld over zich heen omdat hij op eigen houtje de WK-opbrengsten wilde onderbrengen in een investeringsfonds waar hij zelf de vruchten van zou plukken. Overal laaide de discussie weer op over de giftige combinatie van sport, politiek en commercie.

De strijd om glorie, macht en geld

Politiek en topsport hebben beide een sterke theatrale dimensie: onderlinge strijd met winnaars en verliezers. Wie krijgt de meeste stemmen? Hoe wordt de macht verdeeld? Wie wordt kampioen? Tussen glorie en drama in de sport ligt soms een duizendste seconde of één gemiste strafschop. Olympische Spelen en wereldkampioenschappen trekken niet voor niets miljarden kijkers.

Topsporters houden doorgaans niet van politieke bemoeienis, afgezien van financiële bijdragen. Als regeringen dwars lagen bij de keuze voor een gastland werd dit vaak niet gewaardeerd door topsporters. Olympische Spelen waar ze jaren voor hadden getraind werden hun onthouden vanwege politieke boycots. Politiek en geld zijn soms belangrijker dan de sport zelf, met als gevolg dat er wereldkampioenschappen werden gehouden in de oliewoestijn van Qatar. De FIFA hing jarenlang van corruptie aan elkaar zonder dat er werd ingegrepen. Ook bij de bestrijding van doping, omkoping en vandalisme schoten de sportorganisaties zelf vaak duidelijk te kort.

Internationale wedstrijden roepen vaak sterke gevoelens van nationalisme op. 'Wij' zijn kampioen, niet 'zij' daar op het veld of in de baan. Ook de toeschouwers winnen en verliezen. Politici, democraten en autocraten, associëren zich maar al te graag met glorieuze winnaars. Trump wilde ongegeneerd met de Spaanse wereldkampioenen op de foto, ook al had hij eerder Spanje uitgemaakt voor 'een verschrikkelijke bondgenoot'. Historisch berucht zijn ook de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn, die moesten dienen ter meerdere glorie van de Nazi's. De Koude Oorlog werd vooral in stadions uitgevochten. Een absoluut dieptepunt in de geschiedenis van sport en politiek was de gijzeling van Israëlische sporters door Palestijnse terroristen bij de Zomerspelen in München 1972, uitlopend op een bloedige bevrijdingsactie. Sport kan ook 'verbroederen'. Soms hebben politici daaraan bijgedragen. Rugby was in Zuid-Afrika een uitgesproken blanke sport. Na de afschaffing van de Apartheid woonde president Nelson Mandela een wedstrijd van de blanke Springboks bij. Getooid in hun eigen shirt, reikte hij aan de trots van zijn voormalige onderdrukkers onder luide toejuichingen de beker uit.

Vooral door de zeer lucratieve mediarechten is topsport verregaand gecommercialiseerd. Het afgelopen WK-voetbal kende een recordomzet van 12 miljard euro, terwijl er 745 miljoen euro aan prijzengeld werd uitgekeerd. In voetbal liggen de recordtransfers tussen de 100 en 220 miljoen euro (Neymar), Ronaldo verdient in Saoedi-Arabië zo'n 200 miljoen per jaar, onze Virgil van Dijk moet het bij Liverpool doen met 21 miljoen. Pas sinds 2007 worden mannen en vrouwen op Wimbledon gelijkelijk (dik) betaald. De winnares van de Tour de France Femmes ontving nochtans slechts 50.00 euro, een tiende van de nummer één bij de mannen, Pogačar.

Zuivere sport en de Olympische gedachte

De huidige praktijk van politieke inmenging en commercialisering staat inmiddels heel ver af van de idealen van de oprichter van de moderne Olympische Spelen, baron Pierre de Coubertin. Hij zag sport als een doel in zichzelf: deelnemen was belangrijker dan winnen. De baron hechtte sterk aan de scheiding tussen sport en politiek. Nationalisme moest buiten de stadions blijven. De sporters namen deel op persoonlijke titel en niet namens een land. Om de sportbeleving zuiver te houden mochten de topsporters geen geld ontvangen voor hun prestaties. De baron wilde de Olympische Spelen uit de Klassieke Oudheid doen herleven en de allereerste moderne versie vond dan ook plaats in Griekenland, in 1896.

Pierre de Coubertin

Religie, politiek en sport in de klassieke oudheid

De antieke Olympische Spelen werden vanaf 776 v. Chr. maar liefst duizend jaar lang elke vier jaar gehouden in het Griekse Olympia, nabij het stadje Elis. Zij waren onderdeel van religieuze manifestaties ter ere van oppergod Zeus. De deelnemers moesten hem zweren zich aan de regels te houden. Overtreders werden namens Zeus gestraft door mannen met zwepen. De Grieken kenden geen scheiding tussen religie en staat en ook sport en politiek werden niet uit elkaar gehouden. De religieuze feesten met de sportwedstrijden werden dan ook op touw gezet door koningen en stadsbestuurders. De Spelen in Olympia/Elis werden georganiseerd door de lokale politieke elite van herenboeren. Zij bepaalden wie mochten deelnemen en wie mochten komen kijken. Niks geen onafhankelijk Olympisch Comité. De politici fungeerden ook als scheidrechters. Het evenement werd betaald uit belastinggeld en vooral uit bijdragen van rijke sponsoren. Ook was er een commercieel bijprogramma, met zangers, dansers en redenaars. Gokken was toen ook al populair. Eigenlijk dus niets nieuws onder de zon de afgelopen zomer: de praktijken van Trump en Infantino hadden hun duizendjarige wortels in de Griekse oudheid! De reden dat Elis de Spelen mocht organiseren was zijn politieke onbeduidendheid. De machtigste stadsstaten Athene en Sparta gunden elkaar die eer niet. De festiviteiten trokken veel mensen. Politici maakten daar graag gebruik van door de massa's toe te spreken. Aan opscheppers geen gebrek. Zo wees Alcibiades maar al te graag op zijn overwinning bij het wagenrennen toen hij een politieke functie ambieerde. De jonge Alexander de Grote pochte dat hij alle Grieken zou verenigen, wat hem nog zou lukken ook. In de marge van de Olympische Spelen werd ook druk diplomatiek overleg gevoerd en zo heeft de sport soms indirect aan vrede bijgedragen.
De stelling van De Coubertin dat deelnemen belangrijker is dan winnen zou bij de oude Grieken op de lachspieren hebben gewerkt. De hele Griekse samenleving was doordrenkt van wedijver. Alleen winnaars vielen eerbewijzen ten deel. Tweede prijswinnaars worden bij ons door de koning feestelijk ten paleize ontvangen, maar bij de Grieken waren ze verliezers die door een zijdeur stilletjes afdropen. Ook De Coubertins ideaal van amateurisme was niet aan de Hellenen besteed.
De winnaars ontvingen ter plekke lauwerkransen maar werden daarna beloond met grote giften, pensioenen en lucratieve baantjes. De bestuurders van de stadstaten identificeerden zich zo graag met overwinnaars dat topsporters bij andere steden werden weggekocht voor flinke bedragen. Griekenland wordt weliswaar de bakermat van onze democratie genoemd maar was de facto een extreem ongelijke samenleving. Veertig tot vijftig procent van de bevolking was slaaf, waarvan het grootste deel vrouw. Alle politieke functies werden vervuld door edellieden. Die werden 'democratisch' gekozen.
Sportwedstrijden kwamen voort uit de krijgstrainingen in boksen, vrij worstelen, springen, discus- en speerwerpen, alsmede wagenrennen. Vrouwen mochten niet deelnemen aan de Spelen en zelfs niet komen kijken. Mede omdat de mannen het naakt tegen elkaar opnamen riskeerden nieuwsgierige vrouwen een zware straf als ze stiekem kwamen gluren. Griekenland was een op fysieke kracht gebaseerde samenleving, de mannencultus is nog terug te zien in de vele bewaarde beelden. Vrouwen mochten alleen ongestraft op de tribune zitten bij het elitaire wagenrennen omdat daarbij de mannen hun lichamen ter bescherming bedekten.

Christendom versus sport

De Griekse Spelen mochten doorgaan tijdens de Romeinse bezetting totdat keizer Theodosius er in 393 na Chr. een einde aan maakte. Het christendom was de officiële Romeinse godsdienst geworden en festiviteiten ter ere van Zeus waren afgoderij. Ook was het christelijk puritanisme niet te rijmen met de verering van het menselijk lichaam. Vervolgens zouden de kerken

eeuwenlang de heidense behoeften aan die duivelse wedstrijdsport met succes onderdrukken. Pas in de negentiende eeuw werden in Engeland vormen van volksvermaak omgezet in georganiseerde wedstrijden. Eind van die eeuw kwam de verbreding van de sport door de verstedelijking op gang.

Nederland

Sport geen regeringszaak
Ook bij ons hadden de kerken weinig op met onzedelijke sportwedstrijden. Toch zouden de liberale 'hogere burgers' via hun zakelijke contacten met het geïndustrialiseerde Engeland de daar ontwikkelde sporten hier introduceren: voetbal, cricket, hockey en tennis. Sport was eerst voorbehouden aan de beter gesitueerden, maar na de invoering van de 45-urige werkweek in 1919 kregen ook arbeiders er tijd voor. Nederland was echter een diep verzuild land. De door confessionelen gedomineerde kabinetten lieten zich niet in met sportbeleid en hielden vast aan Abraham Kuyper's 'soevereiniteit in eigen kring': het gevolg was dat sportbeleid werd overgelaten aan protestantse, katholieke en neutrale bonden en clubs. De dominees en pastoors vonden dat verbroedering door sport beperkt moest worden tot de eigen geloofsgemeenschap. Protestanten mochten alleen op zaterdag voetballen en katholieken speelden derhalve uitsluitend op zondagmiddag na de kerkgang. O wee, als ze met elkaar in contact zouden komen!
De enige keer vóór de oorlog dat sport in de Tweede Kamer aan de orde kwam ging het over een voorstel om de Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam te financieren. Dit werd afgewezen door de confessionele meerderheid. Dankzij gulle bijdragen vanuit de bevolking kwam er toch voldoende geld op tafel. Onze streng protestantse koningin Wilhelmina vond die Spelen maar een duivelse aangelegenheid. Zij werd gevraagd voor de openingsceremonie, maar nam de wijk naar Noorwegen en liet die heidense taak over aan Prins Hendrik. Later heeft ze wel met tegenzin enkele medailles uitgereikt.
Nederland heeft langer vastgehouden aan het principe van amateurisme in de sport dan andere Europese landen. De oorzaak hiervan lag bij de weerstand van de confessionele, maar ook neutrale sportbonden, zoals de KNVB. De kerkelijke en beter gesitueerde sporters zagen er geen heil of brood in en de laagst betaalden konden geen vuist maken door hun religieuze verschillen. Pas in 1954 werd betaald voetbal in Nederland ingevoerd, maar toen waren de beste spelers al ingelijfd bij buitenlandse clubs. Niet eerder dan in 1960 treffen we het woord sport in een regeringsnota aan. Die ging over lichamelijke vorming in het onderwijs. Tien jaar later zette de Tweede Kamer sportbeleid voor het eerst op de agenda.
Sinds die tijd brengen ministers en staatssecretarissen nota's en brieven uit, vooral met het oog op de volksgezondheidsaspecten, de maatschappelijke samenhang en later ook het stimuleren van topsport als bron van nationale trots en uitstraling. Nog steeds lijkt het grote zelforganiserend vermogen van de sportsector een belangrijke overweging van kabinetten om niet al te nadrukkelijk sturend op te treden. Overheidssubsidies zijn steeds beperkt gebleven in vergelijking met particuliere uitgaven en sponsorgelden. De rijksoverheid besteedt nu zo'n 500 miljoen euro aan breedtesport, gemeentelijke voorzieningen, topsportcentra en inkomenssteun voor succesvolle topsporters.

Politiek opportunisme
Natuurlijk hebben ook Nederlandse politici zich maar al te graag geassocieerd met sporthelden. Meervoudig olympisch en wereldkampioen Sven Kramer vond dat maar niks: 'Het was leuk geweest als politici ook eerder interesse hadden getoond in schaatsen, in plaats van alleen bij de finish als er iets te juichen valt.' Hij maakte een uitzondering voor koning Willem Alexander die als IOC-lid blijk had gegeven van grote betrokkenheid bij topsport. Maar belangstelling tonen is niet altijd hetzelfde als echt belangstelling hebben. Zo cultiveerde voormalig minister-president Dries van Agt zijn populariteit door een grote liefde voor de wielersport te etaleren. Na zijn aftreden gaf hij heel sportief toe dat hij de kluit belazerd had: 'Mijn belangstelling voor fietsen is fake. Ik zat met tegenzin op het rijwiel. Het was beeldvorming die mij electoraal goed van pas kwam.'

Conclusie
Mensen in de kracht van hun leven die tegen elkaar strijden: wedstrijdsport heeft altijd een bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend. Uit de geschiedenis blijkt ook hoezeer sport onderhevig is aan de maatschappelijke verhoudingen. Opvallend is dat de mate van politieke en commerciële invloed op de sport ook sterk is bepaald door dominante religies. In de Griekse Oudheid was er geen scheiding tussen religie, politiek, commercie en sport. De christelijke dominantie in Europa heeft de ontwikkeling van sport tot in de negentiende eeuw gefrustreerd. Stond de opzet van de moderne Olympische Spelen grotendeels haaks op die in de klassieke oudheid, inmiddels vertoont de internationale sport opmerkelijke overeenkomsten met de Griekse praktijken. De vrije mondiale markt en moderne media hebben veel ruimte gecreëerd voor de macht van het geld. Maar ook voor opportunistische politici om sport in te zetten voor eigen gewin. Zolang de Trumps en Infantino's vals kunnen spelen is de sport de grote verliezer.
Het is weer hoog tijd voor de zweep van Zeus.

- De historische feiten zijn ontleend aan mijn boek 'Sport en politiek', Uitgeverij Aspekt, 2014

In memoriam Jacques Wallage

Jacques en ik kenden elkaar al sinds onze studententijd, en sindsdien is een mooie vriendschap ontstaan.
Wat is vriendschap?
Die vraag zal niet voor iedereen hetzelfde antwoord opleveren. Maar een aantal ingrediënten zijn voor iedereen wel hetzelfde, denk ik. Vrienden vinden elkaar aardig, komen voor elkaar op, steunen elkaar, zeggen elkaar zo nodig de waarheid, vinden het fijn om elkaar te zien. Je kletst met elkaar over wat je allebei belangrijk en interessant vindt. Mannenvrienden praten misschien minder over hun gevoelens, maar weten vaak toch wat de ander bezighoudt. En ze zijn er voor elkaar als dat nodig is. Vriendschap blijft bestaan, ook al zie je elkaar een tijdje minder of niet.
Jacques wist als geen ander wat vriendschap betekent. Bij zijn begrafenis was dat de rode draad in alle verhalen: Jacques was een vriend uit duizenden. Niet alleen voor mij, maar dus ook voor heel veel anderen.

Jacques en ik kenden elkaar, als gezegd, uit onze studententijd. Hij was als lid van de SVB, de Studenten Vak Beweging (zeer progressief) en voorzitter van de Gronstra (de Groninger Studenten Raad). Ik was, als lid van de PSO, (de Progressieve Studenten Organisatie (een beetje minder progressief), lid van die Raad. Onze common ground was toen al politiek en bestuurlijk. Dat interesseerde ons allebei. Gek genoeg, zeg ik nu, spraken we eigenlijk niet over ons beider Joodse achtergrond. Dat hebben we pas gedaan tijdens zijn, helaas laatste, bezoek aan mij. Dat gesprek heeft mij geraakt en ontroerd.

Nu denken de Nestor-lezers vast: mannen die over politiek in het algemeen en de PvdA in het bijzonder praten - is dat nou vriendschap? Ja, dat was het.

Onze wegen kruisten elkaar vaak, in de politiek en later ook bij andere gelegenheden. Hij fractievoorzitter van de PvdA in de Tweede Kamer, ik in de Eerste. Hij was scherper in zijn opvattingen dan ik, aanzienlijk meer belezen dan ik. In die zin was hij ook een soort grote broer.
Hij nam mij ook mee naar zijn overleg met Wim Kok. Ik bewonderde zijn haarscherpe analyses en overwogen plannen van aanpak. Een anekdote uit de periode daarna: Jacques was al burgemeester van Groningen toen ik burgemeester van Amsterdam werd. Hij nodigde mij meteen uit om samen van gedachten te wisselen. Hij vroeg mij wat mijn plannen voor de stad waren. Waarop ik enigszins bedremmeld antwoordde: “plannen? nou… die heb ik niet echt. De boel bij elkaar houden dacht ik zo …” Dat vond Jacques dus helemaal niks. Pas veel later kwamen we erachter dat dat eigenlijk best visionair was …

Jacques wist vaak eerder en beter wanneer en hoe zijn vrienden hem nodig hadden dan je dat zelf wist.
Nog een anekdote. Tijdens mijn niet zo succesvolle periode als lijsttrekker van de Partij van de Arbeid ging het ronduit beroerd met mij. Ik kreeg van alle kanten adviezen, tot hoe ik mijn handen moest bewegen tijdens interviews aan toe. Communicatieadviseurs buitelden over me heen en ik was mezelf behoorlijk kwijt in het politieke gedoe.
En daar was Jacques. Hij wàs er gewoon. Ook al weet ik niet meer precies wat Jacques allemaal heeft gezegd tijdens onze wandeling door Amsterdam, maar na die wandeling was ik de laatste weken van die campagne weer op het spoor en ging het echt beter, ook met mijzelf. Ik blijf hem daar eeuwig dankbaar voor.

De laatste jaren zagen we elkaar minder: leeftijd, gezondheid en de afstand tussen Groningen en het westen speelden daarbij een rol. Maar daar waren wel zijn columns onder de titel Heel de Wereld. Die las ik altijd, zoals velen van de Nestor-lezers ongetwijfeld ook hebben gedaan. Daarover mailden we dan met elkaar.
Ik heb ze de afgelopen weken nog eens herlezen en was er opnieuw zeer van onder de indruk. Vrijwel iedere week een nieuw exemplaar met een prettig geschreven doorwrocht betoog over ons leven en welzijn; van heel persoonlijk tot een indringende beschouwing over bijvoorbeeld het conflict tussen Israel en de Palestijnen. Ze geven een raak beeld van de huidige tijd. Ik mag hopen dat zijn columns nog een keer uitgegeven worden. Jacques verdient dat, wij allemaal trouwens.

En zo is dat diepe gevoel van vriendschap altijd gebleven.

Toen ik een paar uur na de bekendmaking van zijn overlijden gebeld werd door een journalist met de vraag om op de radio iets te zeggen over diens overlijden, schrok ik me kapot, want ik wist nog van niets. En zo werd ik overvallen door een intens gevoel van verlies en verdriet. Want echte vrienden kom je niet zo vaak tegen in je leven. Jacques was zo iemand en niet alleen voor mij.
Hij is er niet meer, maar voor mij zal hij er altijd zijn.

Job Cohen
27 augustus 2026

Margo Andriessen

Voorjaarsbijeenkomst in boomtown Eindhoven[1]

Hé, wat leuk'. Blij verrast stapte de burgemeester van Eindhoven op 29 mei zijn Raadszaal binnen. Geen gemeenteraadsleden rond de tafel, maar oud-parlementariërs, bijeengekomen voor de voorjaarsbijeenkomst van de VOP. Hij zwaait naar oude bekenden, 'super!'

Jeroen Dijsselbloem

Voorzitter van de dag, Jaap Jelle Feenstra, had ons al voorbereid op wat ons te wachten stond. Een inkijkje in de ontwikkeling van de economische regio Eindhoven. "Nederland kent enkele bepalende economische regio's. In de financiële dienstensector Amsterdam wordt gerekend, in de logistieke mainport van de Rotterdamse haven wordt gesjouwd en in de high-tech-regio Eindhoven wordt geïnnoveerd. Alle regio's tellen, maar Eindhoven telt mee op wereldschaal. De lichtstad, ofwel *Lampegat*, ontwikkelde zich tot de 'slimste regio ter wereld. Een succes dat mogelijk werd gemaakt door intensieve publiek-private samenwerking."
Hoe dat werkt gingen enkele hoofdrolspelers bij overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen ons op deze dag toelichten.

Boomtown
Jeroen Dijsselbloem genoot ervan ons te vertellen over zijn *boomtown*. De economische groei bedraagt er 3%, bij een gemiddelde van 1.8% in Nederland.
Dat is vooral te danken aan de Eindhovense familiebedrijven, allemaal in de maakindustrie. "We maken overal machines voor", legt Jeroen uit. Denk aan de familie Van Doorne's Automobiel Fabriek DAF, aan VDL van de familie Van der Leegte en natuurlijk aan de familie Philips, die hoog inzette op innovaties. Daar heb je slimme mensen voor nodig en zo ontstond het begrip brainport. In Eindhoven betekent dat een goede samenwerking van kennisinstituten, bedrijfsleven en overheid, ofwel de *Triple Helix*. De burgemeester eindigt zijn toelichting daarop met een plaatselijk gezegde. 'In Eindhoven heeft iedereen een plan'. Dat is best ingewikkeld maar toch, nu nog graag een tweede vestiging van het Rijksmuseum. Kunst hoort ook bij een *boomtown*, aldus de voormalig minister van Financiën.

Na Dijsselbloem kwam een andere oud-parlementariër van de PvdA ons bijpraten over de brainport.
Frank Heemskerk geniet van zijn baan bij het wereldberoemde ASML.
'Maar wat doe jij daar nou precies', vraagt zijn moeder steeds. Welnu, hij doet Public Affairs, Country management en Community management.
De opvolger van Peter Wennink, Christophe Fouquet, is een Fransman en die moet je niet laten praten met politici. Dat mag Frank dus doen. Buiten de polder zijn er nog andere countries waar ASML druk is, zoals Taiwan, waar de grootste klant zit. Ook dat vraagt ook om behoedzaam handelen. ASML wil ook iets betekenen voor de community, hetgeen onder anderen gebeurt middels donaties aan goede doelen.
Kortom, de buitenwacht, dat doet Frank Heemskerk. Die overleggen met onze overheden, verzucht hij, vreselijk! Elke keer hetzelfde liedje. Na veel heen en weer gepraat is er eindelijk overeenstemming, totdat bij het weggaan zo'n ambtenaar tegen je zegt: "ja maar toch…"
Er is gebrekkige deskundigheid en ambtenaren zijn bang voor de politiek. Ze durven geen risico's te nemen.
Aldus de voormalig staatssecretaris van Economische Zaken.

1 Een volledig verslag van Margo Andriessen van de Voorjaars-bijeenkomst kunt u lezen op de website van de VOP: www.oud-parlementariers.nl

Een groeiende universiteit
Dan is het woord aan de derde partner van de Triple Helix. *Koen Janssen* is sinds een jaar bestuursvoorzitter van de Technische Universiteit. Met zo'n 14.000 studenten en 8.500 medewerkers staat zijn universiteit op de tiende plek in het rijtje van veertien Nederlandse universiteiten.
Hij komt er eerlijk vooruit. Afkomstig uit België en het bedrijfsleven (DSM) was het wennen aan de nieuwe cultuur waarin hij belandde.
De samenwerking met het lokale bedrijfsleven gaat goed, zoals de inzet van *Noppers*, 'not on payroll' docenten uit het bedrijfsleven. De leiderschapsstijl op de uni's is hem echter te ouderwets. Het moet adaptiever, meer zoals in het bedrijfsleven. Hij zag al snel dat Nederlandse studenten niet zo goed zijn in wiskunde en dat is lastig op een technische universiteit.
Koen Janssen wil veel veranderen. Studenten moeten meer tijd krijgen om dingen uit te vinden, dat is behulpzamer dan inzetten op tijdig afstuderen.
Op het laatst krijgt hij nog een lastige vraag vanuit het publiek, als blijkt dat er veel Chinese studenten op zijn universiteit zitten. Het voorkom je dat zij de opgedane kennis thuis doorgeven en dat China ermee vandoor gaat? Janssen denkt dat het zo'n vaart niet loopt, maar hij zou het fijn vinden als de overheid de Franse praktijk overneemt. Daar wordt die screening van rijkswege geregeld. Dat klonk als een nieuw agendapunt voor de Triple Helix.

High Tech
Na de lunch in het Stadhuis vertrokken we per bus naar de High Tech Campus. Dat blijkt een verrassend mooi terrein. Verscholen tussen bomen, witgekleurde laagbouw en een vijver waarin lelies en bootje drijven zitten 300 hightechbedrijven en werken er zo'n 12.000 mensen.
Bij een campus denkt men al gauw aan een universiteit, maar dat is dit niet. Het is een erfenis van Philips, die het terrein ontwikkelde voor innovatieve start-ups. Tegenwoordig wordt de campus gerund door vastgoedbedrijf HTC.
Paul van Som, het jeugdige hoofd Strategie van HTC vertelt ons er meer over.
'U komt uit het Binnenhof, een reservaat voor slimme politici,' grapt hij, 'nou, dit is een reservaat voor slimme bèta's.' Om het ons niet te makkelijk te maken kwam daarna de vlot vertellende bèta *Johan Feenstra* (geen familie van Jaap Jelle) uitleggen wat hij op de campus doet. Zijn bedrijf *Smart Photonica*, met 190 medewerkers, is voortgekomen uit een initiatief van TNO en Philips.
Hij maakt chips, niet met elektronen, zoals gebruikelijk, maar met de kracht van licht. De specialiteit van Smart Photonica wordt de *wafer*, een chip met laagjes. De afnemer kan zo'n chip bestellen naar eigen wensen. Doet u maar met boter, suiker, of/en stroop, zoiets.

Na afloop mochten onze hersenen bijkomen op een terras, met een borrel en hapjes. Temidden van de jeugdige brains van de werkers op de High Tech Campus.

High Tech Campus

Cees Bremmer

Stijlvolle herdenking 25-jarig bestaan Vereniging Oud Euro-parlementariërs

European Parliament
FORMER MEMBERS
ASSOCIATION

Dat de Vereniging van Oud Europarlementariërs een springlevend bestaan leidt, bleek onlangs weer tijdens een stijlvolle herdenkingsbijeenkomst in Brussel op 2 en 3 juni. De Engelstalige benaming luidt officieel "Former Members Association", afgekort FMA. In de Franstalige versie staat zij bekend als "Association des anciens députés au Parlement européen. In de wandelgangen is onder oud-leden gewoon doorgaans sprake van "de FMA". Zonder volledig te kunnen zijn, hierbij enkele "flitsen" van deze bijeenkomst waarvan het 25-jarig bestaan de aanleiding vormde. Dit gegeven is temeer reden voor een korte terugblik in deze Nestor.

Klaus Hänsch verwelkomde als huidig FMA-voorzitter bij de opening de vele aanwezigen en stond kort stil bij de feestelijke aanleiding van deze herdenking. Dat de meeste oud FMA-voorzitters in Brussel eveneens aanwezig waren, is zeker vermeldenswaard. Bijzonder is dat betrokken voormalige voorzitters daarvóór meestal zelf ook voorzitter van het Europees Parlement waren; vaak ook met een lange parlementaire staat van dienst. Dit feit geeft de FMA naar buiten toe beslist extra betekenis. Op uiteenlopende wijze en met verschillende accenten reflecteerden meerderen van hen, zoals de oud FMA-voorzitters Pat Cox en Hans-Gert Pöttering op actuele uitdagingen van de EU. Zij leverden zo een waardevolle bijdrage aan het verloop en de gevoerde discussies tijdens deze bijeenkomst.
Met een zeer gevarieerd programma, zowel cultureel als politiek inhoudelijk en met volop mogelijkheden voor ontmoeting, werd deze twee dagen stilgestaan bij de memorabele oprichting nu 25 jaar geleden.
De oprichting vond onder meer plaats met hulp en actieve ondersteuning van het Europese Parlement. Het middagprogramma besteedde onder meer met zang en muzikale begeleiding van harp en trompet en met zorgvuldig gekozen herdenkingsteksten gepaste aandacht aan de tijdens het afgelopen jaar overleden oud FMA-leden. Hierbij waren ook familieleden van hun herdachte dierbaren aanwezig. De woensdagmorgen stond in het teken van de jaarlijkse "General Assembly", met o.a. de verkiezing van nieuwe bestuursleden. De Spanjaard Josep Borrell werd hierbij gekozen tot nieuwe FMA-voorzitter als opvolger van de scheidende Duitse Klaus Hänsch. In dit verband zij vermeld dat Hänsch kort na deze bijeenkomst op 5 augustus overleed. Hij werd 87 jaar.

De FMA is beslist geen naar binnen gerichte organisatie en meer dan populair gezegd, een "vriendenclub"! Zij speelt een niet onbelangrijk rol in het uitdragen van der rol van het Europees parlement en de Europese Unie met uiteenlopende activiteiten naar universiteiten en andere organisaties. Met het "EP to Campus" programma biedt zij universiteiten en hun docenten en studenten in hun onderwijs de mogelijkheid gebruik te maken van de expertise van oud voormalige Europarlementariërs. Tot op vandaag wordt hier veel gebruik van gemaakt.
Inmiddels onderhoudt de FMA goede banden met de Association of Former Members van het Amerikaanse Congress, evenals met de Canadese zusterorganisatie van Former Parlementarians. Vertegenwoordigers van deze organisaties waren eveneens aanwezig

Column

De gebrekkige selectie van politici

Arie de Jong

Wie is er geschikt voor de Tweede Kamer? Of voor een positie in het kabinet, de Eerste Kamer of het Europees Parlement? Gaat het dan in de eerste plaats over de individuele parlementariër of is de samenstelling van de groep als geheel het belangrijkst? En hoe maak je dat de meest geschikte mensen uit het aanbod van kandidaten doordringen tot het ambt, en als je daar niet genoeg in aantreft, hoe kun je op zoek naar geschikte mensen of heb je het geduld om ze te helpen ontwikkelen?
Als we al een goed antwoord op deze vragen kunnen geven, is er nog een bijkomende vraag: wie moet sturing geven aan dat selectieproces?

Met de aangevulde heruitgave van het boek Diplomademocratie van Mark Bovens en Anchrit Wille verdienen deze vragen opnieuw de aandacht. De centrale stelling van dit boek: de volksvertegenwoordiging is niet representatief (met als ondertoon: dat is niet goed). Het overgrote deel van de Tweede Kamerleden heeft een academische opleiding, heeft die niet afgemaakt of heeft HBO, maar weinigen hebben een lagere opleiding. In de Eerste Kamer is het nog een graadje erger. Daarmee is het gevaar aanwezig, zo stellen de auteurs, dat wat hoogopgeleide mensen belangrijk vinden domineert en dat de opvattingen en zorgen van een groot deel van de bevolking weinig doorklinken in wat er in de politiek aan de orde is en hoe daar tegenaan wordt gekeken. Sommigen spreken overigens liever over het verschil tussen 'theoretisch opgeleiden' en 'praktisch opgeleiden'. In het boek *Spookkloven* van Jan Willem Duijvendak wordt de betekenis van die kloof (en van enkele andere kloven) gerelativeerd en wijst Duijvendak er op dat disproportionele deelname van academici in de politiek van alle tijden is. Centraal probleem in die 'discussie' is derhalve: hoe representatief is het parlement en als de samenstelling nogal afwijkend is van de bevolking als geheel, hoe erg is dat?

Ik zal niet de eerste zijn die erop wijst dat representativiteit kan rusten op heel veel factoren. Opleiding, leeftijd, culturele achtergrond, man/vrouw, regionale herkomst, beroepservaring, inkomen, en niet in het minst: opvattingen. De samenstelling van de Tweede Kamer is in veel opzichten niet representatief voor de gehele Nederlandse bevolking. Mij lijkt het een illusie dat dit mogelijk is, al zijn er hardnekkige onevenwichtigheden die afbreuk doen aan het gezag van de Tweede Kamer.
We kunnen er niet omheen dat om Tweede Kamerlid te zijn je allerlei competenties moet hebben, anders breng je er niets van terecht. Helaas (?) is er geen diploma voor, het staat iedereen vrij om lid van de Tweede Kamer te worden. Maar wie de klus niet aankan, wordt heel ongelukkig. Dus is het van belang hoe de kandidaten worden geselecteerd. Hoewel onze Grondwet geen politieke partijen kent, berust daar de selectie.

Selectie is een achilleshiel van de democratie
De selectie is in de afgelopen decennia geleidelijk van karakter veranderd. Een halve eeuw geleden nog hadden bijna alle kandidaten van de meeste partijen hun sporen al verdiend in of namens de partij en meestal hadden ze ook buiten de politiek bestuursfuncties bekleed en de nodige levenservaring opgedaan. Soms werd dat gehekeld, omdat de rekruteringsgrondslag te klein werd gevonden, maar de verandering die gaandeweg optrad kwam deels door de voortdurende opkomst van nieuwe partijen, deels omdat de bestaande partijen meenden dat het presenteren van nieuwe gezichten electorale winst kon betekenen. Deze verandering ging hand in hand met de uitholling van het historisch besef en teruglopende vaardigheden en gezag bij de zittende parlementariërs: te veel telkens nieuwe gezichten. Prima mensen allemaal, gemotiveerd, ambitieus, met talent en potentie. Maar te vaak te jong gebracht en te snel weer vervangen door nieuwe mensen.

Als we de kwaliteit van de Tweede Kamer weer willen versterken, dan begint dat bij de selectie. En dat bij de presentatie van de lijst niet de nadruk komt te liggen op de nieuwe gezichten, maar dat je er trots op bent dat het je is gelukt om goede mensen binnenboord te houden. Dat het niet gaat om van de Tweede Kamer een representatieve afdruk te maken van de bevolking, maar een groep (diverse) mensen te selecteren die voor hun taak berekend zijn om de klus aan te kunnen.

Joost van Iersel

Jeroen Lenaers:

Europarlement: trend is grotere verscheidenheid en flanken

Radicale verschuivingen in de wereld leiden tot onzekerheid en zorgen. Net als nationaal zagen we die dan ook weerspiegeld bij de Europese verkiezingen van 2024. Ook daar missen de verschuivingen hun invloed op de dynamiek van het parlement niet. Wij spraken over een aantal aspecten met Jeroen Lenaers, EVP/CDA, die al sinds 2014 als Europarlementariër bij enkele centrale thema's betrokken is geweest. Lenaers begon al in 2008 als stagiaire in het EP, waar hij vanaf 2009 beleidsadviseur werd van EP-er Ria Oomen. In die 'stabiele' periode wordt de marsroute van het EP nog gedomineerd door een gecombineerde inzet van EVP en Sociaal-Democraten (S&D). In 2019 verliezen EVP en S&D hun comfortabele gezamenlijke meerderheid. Zij behielden toch nog 336 zetels op een totaal van 705. Vanaf toen werd het motorblok van middenpartijen gevormd door EVP, S&D en Renew (liberalen), vaak ook ondersteund door de Groenen. Dit zgn. midden kan het beste worden omschreven als pro-Europees en over brede linie als een ondersteuning van de inzet van het beleid van de Commissie. Maar bij de verkiezingen in 2024 slonk dit midden met nog eens 40 zetels tot 401 op een totaal van 720, dus nog tamelijk ruim boven de helft. Maar de trend is onmiskenbaar grotere verscheidenheid en meer invloedrijke luidruchtige flanken, samengevat een trend van meer euroscepticisme.

Jeroen Lenaers (Stramproy, 29 april 1984) studeerde European Studies aan de Universiteit Maastricht, waar hij in 2008 zijn masterdiploma behaalde. Hij werd in 2014 gekozen als lid van het Europees Parlement, waar hij namens het CDA deel uitmaakt van de fractie van de Europese Volkspartij (EVP).
In het parlement houdt Lenaers zich hoofdzakelijk bezig met justitie, rechtstaat en migratie. In zijn rol als Chief Whip speelt hij een grote rol binnen de EVP-fractie en is hij verantwoordelijk voor fractiediscipline. Als coördinator namens de Europese Volkspartij in de Commissie burgerlijke vrijheden, justitie en binnenlandse zaken speelde Lenaers een sleutelrol in de totstandkoming van het Europese Asiel- en migratiepact dat op 20 december 2023 werd gesloten tussen de Raad en het parlement.

Asiel en migratie in het oog van de storm

Jeroen Lenaers kreeg in 2014 in de EVP de portefeuille burgerlijke vrijheden en migratie toegespeeld. In 2015 sloeg de vluchtelingencrisis toe, waarmee migratie ineens het centrale thema werd. Jeroen: 'Ik rolde hier als vanzelf in.' Lenaers: Eerdere afspraken onder de voorgaande Commissie-Juncker waren niet langer houdbaar. Vooral de herverdeling van vluchtelingen stuitte op problemen. De door Juncker beoogde Europese spreidingswet op basis van BNP en inwonertal stuitte op enorme weerstand - vergelijk maar met Nederland! -. Jeroen Lenaers was als hoofdonderhandelaar van het EP zeer nauw betrokken bij het vernieuwde asielpakket-von der Leyen, dat vlak vóór de Europese verkiezingen 2023 werd afgerond. Daarin werd de opzet van Juncker met verschillende wetgeving op 10 onderdelen wel gehandhaafd, maar op de meest bekritiseerde onderdelen werd zij aangepast. Lenaers vat de grootste verschillen met Juncker samen:
- de management regulation: d.w.z. het eerste aankomstland blijft verantwoordelijk, maar bij problemen volgt solidariteit van de anderen in de vorm van herverdeling, menskracht en financiële ondersteuning;
- de procedure bij opvang aan de grens wordt aangescherpt met een onmiddellijke screening tussen migranten met een onderscheid tussen veilige en onveilige landen. Migranten uit veilige landen doorlopen de reguliere asielprocedure. Migranten uit veilige landen komen in de grensprocedure terecht, mogen de EU niet betreden en moeten terugkeren, wanneer zij geen recht hebben op internationale bescherming. De laatsten komen in de normale procedure van asielzoekers, andere migranten worden teruggestuurd. Bij de screening en verdere afhandeling helpen de landen elkaar, hierbij zijn ook Nederlandse experts betrokken. Lenaers noemt

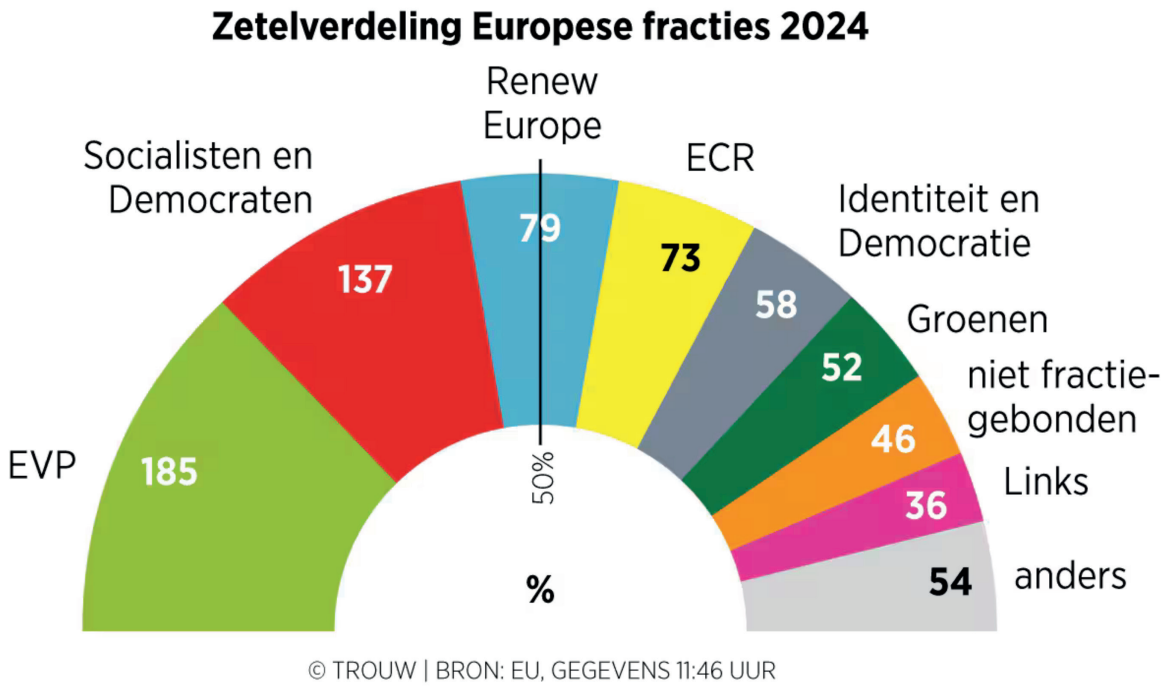
het terugsturen van migranten, die geen recht hebben op internationale bescherming een bijzonder lastige opgave. Momenteel keert maar bij één op vijf terug. Daarom is hij blij met de nieuwe terugkeerverordening. Lenaers: zo ontstaat er meer ruimte voor mensen, die echt internationale bescherming nodig hebben en halen we het verdienmodel van mensensmokkelaars onderuit. Het EP heeft dan ook steeds hard gehamerd op het element terugkeer, met krachtiger wetgeving, zoals rechtstreeks werkende verordeningen in plaats van richtlijnen. De Commissie volgt die lijn.
- Operationalisering van terugkeerhubs, een al even hete aardappel, maar nu buiten de EU. Deze vereist zowel actie van de lidstaten zelf als medewerking van derde landen. Lenaers vat samen: aan de voorkant zijn afspraken nodig tegen smokkelroutes en aan de achterkant moet terugkeer worden zeker gesteld. Gebleken is dat het wondermiddel geld niet werkt. Het moet dus gaan om een breder concept van samenwerking tussen de Unie en landen van terugkeer, waarin ook handel met en investeringen in de betreffende landen begrepen zijn. Beoogd worden processen van brede samenwerking, waarvan migratie een belangrijk onderdeel vormt. Lenaers: dit wordt een enorme operatie op lange termijn, die door het scheppen van onderlinge afhankelijkheden win-win situaties moeten gaan opleveren. Kopgroepen, zoals die van Nederland, Duitsland, Oostenrijk, Denemarken en Griekenland, gaan in dit proces het voortouw nemen.

Het nieuwe stelsel is gebouwd op verplichte solidariteit tussen de lidstaten. Deze moet gaan resulteren in financiële arrangementen, bilaterale en Europese inzet van expertise en aangescherpte screening, asielprocedures, dataregistratie, opvang etc., die allemaal in afzonderlijke wetten aan de orde komen. Er zijn 10 wetgevingstrajecten. Lenaers was voorzitter van de parlementsdelegatie - en daarmee hoofdonderhandelaar in dit dossier -, die de tien onderhandelingsteams voor deze wetgevingsvoorstellen coördineerde. Ieder team had zijn eigen missie, maar er waren evidente dwarsverbanden. Bovendien had het EP voor het wetgevingsproces maar één gesprekspartner in de Commissie, Ylva Johansson, terwijl vicevoorzitter Margaritis Schinas bínnen de Commissie politieke eindverantwoordelijkheid had voor het hele Migratie en Asielpact. Na vier jaar onderhandelen werden in december 2023 de laatste knopen doorgehakt. In de triloog vertegenwoordigde naast de Commissie de Spaanse premier Sanchez de Raad, socialist en dus gunstig om de S&D aan boord te houden. In april 2024 was de eindstemming, het asielpact trad op 12 juni 2024 in werking, twee jaar na de verkiezingen met een substantieel andere samenstelling van het EP. Nu dus afwachten of het werkt.

Jeroen Lenaers is optimistisch gestemd. Veel verbetering wordt voorzien via de procedures en er komt meer solidariteit. Er wordt serieus gewerkt aan de terugkeerhubs. Maar het blijft een proces van lange adem. Nu de wetgeving er staat, krijgt het EP een controlefunctie op de uitvoering. Alles staat of valt met de uitvoering in en tussen de lidstaten. Hierbij verwijst hij onder meer naar uitspraken van Rhodia Maas, directeur IND: de politiek moet met een koersvast beleid ruimte bieden voor de uitvoering, die beide essentieel zijn voor toekomstbestendigheid van een verbeterd migratiebeleid.

De rechterflank wordt nooit pro-Europees

Na de verkiezingen 2024 is Jeroen Lenaers tot andere verantwoordelijkheden geroepen. Hij bekleedt nu de functie van vicevoorzitter van de EVP-fractie en is eerste vervanger van fractievoorzitter Manfred Weber. Er zijn negen vicevoorzitters met verschillende verantwoordelijkheden. Als vicevoorzitter fungeert hij als Chief whip, de man die de verschillende stromingen van de fractie tot één geheel bij elkaar moet brengen en houden. De stabiele leiding van Weber is nodig in een Parlement, waar de ideologische verschillen en belangen voor het oprapen liggen, zoals recent heel duidelijk aan het licht trad bij de Green Deal met substantiële verschillen tussen West-, Zuid-, en Oost-Europa. De

politieke en economische verschillen zijn dagelijkse kost. Dan blijkt de EVP heeft met 184 leden, d.i. 25% van het zetelaantal, een grote verantwoordelijkheid te dragen. Nog steeds lopen 90% van de stemmingen via de meerderheid van de middenpartijen, ook al zijn liberalen maar de 5e fractie na de Patriotten en de Conservatieven. En iedereen wil leveren naar de eigen achterban, dat geldt voor de EVP - zie de controverse CDU en AfD in Duitsland - net goed als voor de anderen. Dit vraagt soms om andere meerderheden. Lenaers: men kán eenvoudigweg niet categorisch partijen uitsluiten. Dit speelde bijvoorbeeld bij de stemming over de terugkeerhubs, waar de S&D afhaakte en een meerderheid over rechts tot stand kwam. Maar, zegt Lenaers, dit laat principiële verschillen onverlet. Zo zal rechts zal nóóit pro-Europees worden. Hier ligt een zeer principiële tegenstelling met de middenpartijen.

De Europese agenda verbreedt zich. Het wordt er niet gemakkelijker op. Nu geopolitiek en oorlog en vrede voluit op tafel komen, wreekt zich zichtbaar, dat de Europese competenties in het buitenlands beleid zeer beperkt zijn. Het EP komt er nauwelijks aan te pas. Hoe geef je dat dan vorm? AI is een ander belangrijk thema waarop het heel lastig is greep te krijgen en toekomstgericht beleid te definiëren, vooral waar het gaat om het morele kader vast te stellen: wat willen we in onze samenleving en wat niet? Hoe moeten we een balans vinden? Lenaers: het is verre van eenvoudig om bij duidelijke dilemma's een bevredigende aanpak in concreet beleid om te zetten. Al deze thema's vragen om de ontwikkelingen van nieuwe politieke gedragslijnen.
Jeroen Lenaers maakt al deze veranderingen in het EP van dichtbij mee, eerst als onderhandelaar over de politieke splitzwam in Europa van asiel en migratie, en nu als Chief Whip van de EVP-fractie, om eenheid naar buiten zeker te stellen. Kortom, spannende tijden met een spannende portefeuille.

Paul Schnabel

Meer ouderen dan jongeren

Sinds 2025 telt Nederland meer ouderen dan jongeren. 3,8 miljoen 65plussers tegen 3,3 miljoen jongeren tot 18 jaar. Dat verschil zal in de komende jaren alleen maar groter worden. Niet eens omdat er steeds minder jongeren geboren worden. Dat is ook het geval, maar belangrijker is toch de aanstaande pensionering van de nog grote jaargangen geboren in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Zij voegen zich bij de nog grotere jaargangen van wie tussen 1945 en 1960 is geboren. De 'babyboomers' op weg naar de tachtig, maar met een levensverwachting die nog tot bijna negentig reikt. Pas over een jaar of twintig zal het aandeel van de ouderen in de bevolking niet meer stijgen en iets teruglopen tot 25% van de bevolking, ruim boven de huidige 21%. Meer ouderen een probleem?

Het is snel gegaan. In 1970 was nog maar een op de tien Nederlanders 65 jaar of ouder, nu is dat een op de vijf. Een op de drie was toen 18 jaar of jonger en dat is nu bijna een op de zes. In 2050 zal de verdeling waarschijnlijk veranderd zijn in een op de vier oud en een op de zeven jong. Dat groter wordende verschil wordt steeds meer als een probleem gezien. Allereerst omdat het gevolgen heeft voor de betaalbaarheid van de AOW. Met de premies van de werkende Nederlanders kon tot voor kort de AOW betaald worden. Dat is niet meer zo, ruim de helft van de 55 miljard euro die de AOW dit jaar kost komt ten laste van de schatkist. En dat wordt snel meer, omdat het aantal ouderen veel sneller groeit dan het aantal werkenden. Voor een verdere verhoging van de premies bestaat politiek weinig of geen draagvlak. Maatschappelijk evenmin voor een snellere verhoging van de pensioenleeftijd dan eerder al was afgesproken. Daarnaast is er geen goed antwoord op de vraag wie de nodige zorg aan de hoogbejaarden zal kunnen geven en hoe dat betaald moet worden. Een 65-jarige heeft zelden persoonlijke zorg nodig, maar boven de 80 neemt de behoefte daaraan snel toe. Professionele ouderenzorg is duur en het aanbod is beperkt. Niet veel jongeren willen dat werk doen. Politici hoor je nog weleens zeggen dat de jongere generaties meer mantelzorg zouden moeten geven. De werkelijkheid is eerder het omgekeerde: ouderen bieden aan jongeren mantelzorg in de opvang van de allerjongsten, terwijl ze tegelijkertijd vaak ook nog mantelzorger zijn voor hun eigen inmiddels hoogbejaarde ouders. Dat wordt moeilijker naarmate je zelf ouder wordt, maar ook omdat steeds meer ouderen, ook vrouwen, langer blijven werken dan vroeger gebruikelijk was. Mantelzorg wordt dan al gauw een te zware belasting.

De wal van de betaalbaarheid

Demografisch is Nederland aan het veranderen op een manier en in een tempo waar in politiek en beleid te weinig rekening mee kon worden gehouden. Dat zal ook niet snel veranderen, omdat het veranderingen gaat betekenen die lang niet voor iedereen ook verbeteringen zijn. Sinds het begin van de AOW in 1957 is de levensverwachting met bijna tien jaar gestegen, maar het is bijna een wonder dat het gelukt is de pensioenleeftijd met twee jaar te verhogen. Door het afschaffen van gunstige vroegpensioenregels kon de feitelijke pensioenleeftijd in korte tijd zelfs met ruim vijf jaar stijgen. In Nederland wordt graag de spot gedreven met de vroege pensioenleeftijd van de Fransen maar begin deze eeuw ging de Nederlander gemiddeld zelfs nog vroeger met pensioen. Bovendien was dat pensioen ook toen al een stuk beter dan wat een Fransman mocht en mag verwachten. Pogingen van het huidige kabinet om de pensioenleeftijd wat eerder te laten stijgen dan al afgesproken stuiten op stevig verzet. Dat verzet is er ook tegen een beperking van de stijging van de AOW. Nog wel, maar onvermijdelijk zal in de komende jaren de wal van de betaalbaarheid het schip van de verkregen rechten doen keren.

In de jaren vijftig en zestig werden verzorgingshuizen ingericht om 'hardwerkende' ouderen een volledig verzorgd bestaan te bieden, maar toch ook om meer eengezinswoningen beschikbaar te krijgen voor jonge gezinnen. Verzorgingshuizen bestaan nu alleen nog als dure particuliere 'résidences' met weinig of geen verzorging. Dat moet je zelf regelen. Voor zover ze bleven bestaan zijn de oude verzorgingshuizen in feite verpleeghuizen geworden. Voor een verpleeghuisopname is een zware zorgindicatie nodig en dat gaat meestal samen met een hoge leeftijd. Toch zit ook van de 80plussers – het zijn er inmiddels een miljoen – niet meer dan een op de tien in een verpleeghuis. Ook hoogbejaarden wonen meestal nog zelfstandig, maar met in totaal 115.000 verpleeghuisplaatsen wordt in de zorg en in de families nu echt een tekort aan capaciteit gevoeld. Zeker dementie maakt het vaak onmogelijk nog zelfstandig te wonen. We weten inmiddels dat geestelijk en lichamelijk actief blijven echt helpt dementie te voorkomen of minstens uit te stellen, maar meer ouderen betekent onvermijdelijk ook meer dementerenden. Nu meer dan 300.000 en in 2050 mogelijk een half miljoen. Hoe nodig ook, veel groei in het aanbod aan

verpleeghuiszorg is in de tussentijd niet te verwachten. Iedere plaats extra betekent per jaar 80.000 euro meer aan kosten voor verblijf en dagelijkse zorg. Zelfs met de hoogste eigen bijdrage wordt daarvan op individueel niveau minder dan de helft gedekt.

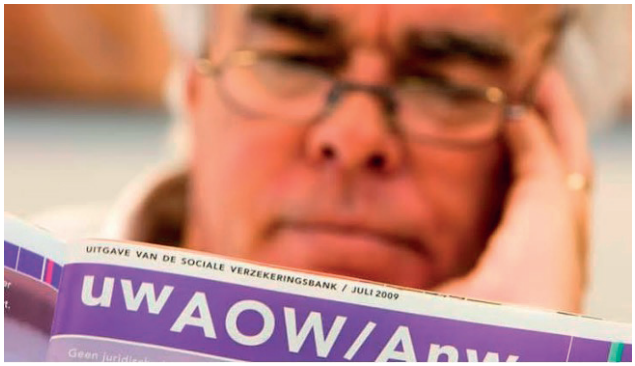

Al is daar in onderzoek en medische opleiding nog te weinig van te merken, toch is de gezondheidszorg voor een belangrijk deel ouderenzorg geworden. Dat geldt niet alleen voor Nederland, maar eigenlijk voor alle westerse landen. Ouderen hebben in Nederland gemiddeld meer dan tien keer per jaar contact met de huisarts en voorzover de huisarts nog huisbezoeken aflegt, doet hij 'meestal zij trouwens' dat vooral bij ouderen. Ons land is internationaal in zoverre een uitzondering, dat bij ons ook de langdurige zorg en de thuiszorg grotendeels collectief uit de volksverzekeringen (in dit geval de Wet Langdurige Zorg) betaald wordt. Dat is lang niet overal het geval. In Duitsland bijvoorbeeld hadden kinderen tot 2020 een 'Fürsorgepflicht' voor hun ouders, die financieel een zware belasting kon betekenen. Nu bestaat die alleen nog voor mensen die bruto meer dan een ton per jaar verdienen. Dat zijn er ook in Duitsland niet zo heel veel.

Niet rijk, maar zeker niet arm

De meeste ouderen zijn ook in Nederland niet rijk, maar de meeste rijken wel oud. Het verschil zit maar beperkt in inkomen en heel sterk in bezit. Maar 3% van de ouderen heeft een inkomen dat zo laag is – alleen AOW of minder – dat van armoede gesproken kan worden. Gelukkig is zijn er regelingen om dat inkomenstekort grotendeels op te heffen. Mede daardoor is Nederland het eerste land van de wereld en in de wereldgeschiedenis met onder ouderen minder armoede dan onder alle andere leeftijdsgroepen. Niemand staat er ook bij stil, dat Nederland ook het enige land ter wereld is waar dankzij de AOW echt van een basisinkomen kan worden gesproken. Voor iedereen tot en met prinses Beatrix toe hetzelfde bedrag, ook als je nooit premie hebt betaald.

De meeste ouderen hebben ook nog een 'aanvullend' pensioen, al zullen ze dat als het meer is dan de AOW eerder als hun echte pensioen beschouwen. Bij elkaar is dat ook weer zo'n 40 tot 50 miljard, maar uiteraard anders dan de AOW zeer ongelijk over de gepensioneerden verdeeld. Daarom kan het gemiddelde pensioeninkomen zelfs € 46.000 bruto per huishouden bedragen, maar komt het bij de helft van de pensioenontvangers niet boven de €33.000 uit. De AOW blijft dan de belangrijkste inkomensbron. Op huishoudensniveau zal het aanvullend pensioen de komende jaren nog belangrijk gaan toenemen, omdat steeds meer werkende vrouwen de pensioenleeftijd bereiken. Weliswaar is hun pensioenopbouw door deeltijdwerk en langere tijd niet werken gemiddeld veel minder goed dan bij mannen, maar de tijd van het éénverdienershuishouden is ook bij oudere paren echt wel voorbij. Op de langere termijn kan de pensioensituatie wel weer wat verslechteren, omdat veel van de 1,8 miljoen bij de KvK geregistreerde zzp'ers onvoldoende opzij kunnen leggen voor een aanvullend pensioen. En veel immigranten niet in aanmerking komen voor een volledige AOW. Daarvoor moet je voor je 67e vijftig jaar in Nederland gewoond hebben.

Ouderen hebben met 60% ongeveer net zo vaak een koophuis als de Nederlandse huishoudens gemiddeld. Het grote verschil is wel dat ouderen veel vaker geen of een lage hypotheek op het huis hebben. Bij twee op de drie is het huis helemaal hypotheekvrij en als er nog een hypotheek op rust, bedraagt die gemiddeld niet meer dan € 150.000. Geen wonder dus dat de overwaarde gemiddeld vier ton bedraagt. Dat kan voor de oudere zelf aantrekkelijk zijn, maar dat is het uiteraard vooral voor de eventuele kinderen en kleinkinderen op het moment dat de ouderlijke stenen in geld voor de erfgenamen omgezet kunnen worden. Omdat de vermogens toenemen en er steeds meer ouderen zijn zonder nageslacht, wordt ook al gretig gesproken over een 'gouden eeuw van de filantropie'. Dat is wel een beetje voorbarig. Het gaat testamentair nu om ongeveer een half miljard per jaar voor goede doelen. Een fors bedrag, maar toch niet meer dan tien procent van wat alle Nederlanders met elkaar schenken. En dat is weer minder dan een half procent van ons BBP.

Oud worden en volwassen blijven

De echte en de officiële pensioenleeftijd vallen nu bijna samen, maar steeds meer mensen blijven ook na hun pensioen aan het werk. Voor de berekening van de beroepsbevolking gaat men nu zelfs uit van 15 – 75 jaar. Wel erg ruim, want eigenlijk wil je niet dat 15-jarigen al helemaal aan het werk zijn, terwijl er boven de 70 nog maar weinig betaald gewerkt wordt. In 2023 werkte 12% van de mannen en 4% van de vrouwen van 67 jaar en ouder, bijna altijd in deeltijd en flexibel of als zzp'er. De percentages zijn in korte tijd al fors gestegen en de verwachting is dat werken na pensioen nog gebruikelijker zal worden dan het nu al is. De extra verdiensten zijn natuurlijk aantrekkelijk, maar de motivatie wordt toch vooral gevonden in het werk of het werken zelf. Je kunt het nog en vindt het leuk, je bent nuttig en nodig, je maakt deel uit van een netwerk en hebt sociale contacten. Naarmate het opleidingsniveau hoger is en het werk lichamelijk minder zwaar neemt de arbeidsparticipatie toe. Van de 65-75jarigen heeft inmiddels ruim 25% een opleiding op HBO-of WO-niveau en dat percentage wordt elk jaar nog wat hoger.

Iedereen wil oud worden, maar niemand wil oud zijn. Dat spreekwoord gaat steeds minder op. Oud zijn is geen probleem, maar geen oudere wil ouwelijk, laat staan ziekelijk zijn. Natuurlijk zijn er nog ouderen die digitaal niets kunnen, in stations op zoek zijn naar loketten en met Willeke Alberti willen meezingen, maar praten over 'onze oudjes' is voor de meeste ouderen weinig minder dan een belediging. De pensioenleeftijd staat niet meer gelijk aan het einde van een actief en zelfstandig bestaan. De maatschappelijke beeldvorming loopt nog fors achter bij de leeftijd en zeker bij de zelfbeleving van veel ouderen, maar ook bij de manier waarop hun kinderen en kleinkinderen naar hen kijken. Het is geen cliché dat de drie generaties samen naar een concert van de Rolling Stones gaan. De grens van de echte ouderdom ligt in de praktijk allang niet meer bij 60 of 65 jaar, maar eerder bij 80 en 85. Dat ook niet voor iedereen, want met het klimmen der jaren nemen de individuele verschillen in gezondheid en vitaliteit ook weer toe. Gemiddeld zijn ouderen gezonder, vitaler en welvarender dan vroeger, ook op hoge leeftijd. Eigenlijk moet je zeggen, dat ouderen nu gemiddeld langer volwassen blijven en ook zelf als zodanig willen worden gezien. Niks 'onze oudjes' dus. Vroeger kwam de ouderdom met gebreken, nu is er meer kans dat de gebreken met de ouderdom komen, dat wil zeggen zichtbaar en merkbaar worden. Chronische en beperkende aandoeningen en verlies van de partner zijn meer dan leeftijd de signalen van de ouderdom geworden. Afhankelijkheid van anderen en eenzaamheid is wat het meest gevreesd wordt en uiteindelijk het minst voorkomen kan worden. Dat klinkt wat treurig, maar dan is het goed om toch ook te vermelden dat ouderen zich gemiddeld gelukkiger voelen dan jongeren. Hun rapportcijfer voor persoonlijk geluk ligt met ruim een 8 op het niveau van de Nederlandse kinderen, die volgens Unicef de gelukkigste van de wereld zijn.

Cees Bremmer

Omgaan met soevereinen vraagt sensitiviteit

Gemeenten staan in de frontlinie

"In een gezonde democratie zijn kritische burgers essentieel. Kritiek op overheden, media of wetenschap hoort bij het publieke debat en draagt bij aan checks and balances in het democratisch bestel. Maar wanneer de onvrede jegens instituties ontspoort, kan deze omslaan in wantrouwen en ontkenning van de legitimiteit van de democratische rechtsstaat. Steeds vaker worden gemeenten geconfronteerd met burgers die vanuit anti-institutioneel gedachtegoed instituties niet langer erkennen als gezaghebbend. Deze houding kan ernstige gevolgen hebben voor de samenleving en de rechtsorde. Een deel van deze burgers met anti-institutioneel gedachtegoed beschouwt zichzelf als soeverein".
Een citaat uit een vorig jaar verschenen Position Paper van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). De VNG ziet soevereinen niet alleen als juridische problemen, maar vooral als een maatschappelijke uitdaging die vraagt om begrip én grenzen[1] .

Het laatste decennium is sprake van een groeiende groep Nederlanders die niets meer met de overheid te maken wil hebben; regelmatig lezen of horen we erover in de media Zij noemen zich "autonoom" of "soeverein". Soevereinen geloven dat de overheid geen legitieme macht over hen heeft en dat ze zelf mogen bepalen of zij zich aan wetten en regels houden. Zij betalen bijvoorbeeld geen belastingen, verplichte ziektekostenverzekering of verkeersboetes meer. En in extremere gevallen ook geen huur of hypotheek.

Gevolg kan zijn dat achterstallige betalingen oplopen en mensen soms uit hun huis worden gezet. En dat er confrontaties met deurwaarders en politie ontstaan, in de vorm van bedreigingen en fysiek verzet. In een vorige Nestor stonden we stil bij een analyse over dit fenomeen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, de Nationale Politie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid[2] .

1 Position Paper dd 21.5.2025 "Rondetafelgesprek over omgaan met soevereinen"; Vereniging van Nederlandse Gemeenten
2 Nestor,nr 120,31e jaargang, December 2024

Kwaadaardige elite
De groei van de soevereinenbeweging is waarschijnlijk mede veroorzaakt door handelen van de overheid. Zo versterkten de coronamaatregelen van enkele jaren geleden de voedingsbodem voor het beeld van een 'kwaadaardige elite' die de bevolking wil onderdrukken. Die elite bestaat in deze overtuiging overigens niet alleen uit politici, ambtenaren en rechters, maar vaak ook uit journalisten en wetenschappers.
Recente ontwikkelingen zoals de toeslagenaffaire, de moeizame afhandeling van de aardbevingsschade in Groningen, de stikstofcrisis of woningnood en gestegen energieprijzen versterkten dit beeld nog. Men voelt zich niet of onvoldoende gehoord door de overheid. Het verlies van vertrouwen kan ook deels te maken hebben met persoonlijke problemen en klachten.
Voor de VNG spelen gemeenten volgens het hiervóór genoemde Position Paper, een belangrijke rol bij het onderkennen van en adequaat reageren op genoemde soevereine tendensen. Gemeenten immers hebben als eerste te maken met burgers die instituties niet langer erkennen. Zij staan zogezegd in de frontlinie van deze ontwikkeling. Dit "anti-institutionele" gedachtengoed brengt immers allerlei risico's met zich mee. Denk aan weigering van maatschappelijke plichten: belastingbetaling, leerplicht, ontvankelijkheid voor complottheorieën dan wel grensoverschrijdend gedrag richting ambtenaren. Kort samengevat is volgens de VNG sprake van een dubbele opgave: zowel signaleren als vertrouwen herstellen.
Door kennis te versterken, signalen serieus te nemen en te investeren in verbinding met alle burgers - ook degenen die zeer kritisch zijn - kunnen gemeenten bijdragen aan een weerbare democratie. Gemeenten moeten dus zowel weerbaar als benaderbaar zijn. Anders gezegd: investeren in vertrouwen en verbinding.
Dat vraagt onder meer om luisterbereidheid en sensitiviteit. In concreto betekent dit bijv. het aanwezig zijn in de leefwereld van kritische burgers, hun onderliggende zorgen serieus nemen en door adequate menselijke contacten gedragsescalaties zien te voorkomen.

Expertise-unit Sociale Stabiliteit
Belangrijke ontwikkeling in dit verband is dat gemeenten bij deze uitdaging sinds vorig jaar kunnen beschikken over de expertise van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) over anti-institutionele bewegingen Deze eenheid ressorteert onder het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en houdt zich bezig met maatschappelijke spanningen, polarisatie, preventie van radicalisering en ondermijning. Het adviseren van (jeugd)professionals, gemeenschappen en (lokale) overheid behoort tot het werkveld, evenals het leggen van verbindingen en aanbieden van praktijkkennis.
Zo organiseerde de ESS vanaf eind vorig jaar een serie kennis- en leerbijeenkomsten waarin gemeenten en professionals nader werden geïnformeerd over het fenomeen soevereinen. In deze sessies werden bovendien handelings-perspectieven aangereikt en suggesties besproken voor het bouwen van regionale netwerken.

Dat er sprake is van kritische stemmen tegenover overheden, media, wetenschappers is niet meer dan normaal. Kritische burgers zijn belangrijk voor een gezonde democratie met een bloeiend publiek debat. Tegelijkertijd zijn er ontwikkelingen waar de overheid cq overheden niet van weg kunnen kijken, zoals de president van de Hoge Raad, mevrouw de Groot, enkele jaren geleden in een opvallend statement opmerkte. Een gezonde democratie geeft ruimte én stelt grenzen. Het verdient waardering en valt toe te juichen dat de VNG zich in dit debat niet onbetuigd laat.

BOEK*bespreking*

Cees Bremmer

Geduldig papier - Formeren in Stad en Land

Geduldig Papier met als ondertitel "Formeren in stad en land" is het jongste werk van Joop van den Berg. De nog steeds volop actieve, hooggeleerde "éminence grise" onder de kenners van onze parlementaire geschiedenis en ons politieke bestel. Het is in de vorm van een handzame, compacte en goed leesbare pocket uitgegeven. De drukbezochte presentatie van dit boek op 9 juni jl. te Amsterdam bij uitgever Prometheus is op zichzelf al vermeldenswaardig. Niemand minder dan de oud vicevoorzitter van de Raad van State, voormalig informateur tussen 1994 en 2021 bij meerdere kabinetsformaties en huidig Minister van Staat, Herman Tjeenk Willink voerde bij deze gelegenheid o.a. het woord. Daarna werd hem het eerste exemplaar van dit nieuwe werk aangeboden. Ook de in het lokaal en openbaar bestuur goed ingevoerde Hélène Oppatja kreeg trouwens een eerste exemplaar.

Tjeenk Willink stond in zijn boeiend betoog stil bij de dominantie van een economisch-managementachtige kijk op het publiek bestuur. Volgens hem is dit medeoorzaak van een verwaarlozing van publieke verantwoordelijkheden en een verzwakte uitvoering van staatstaken. Met als gevolg een toenemend wantrouwen van burgers in de overheid. Waarom nog vertrouwen in een overheid met ontwikkelingen als toeslagenaffaires of het verdwijnen van basisvoorzieningen in sommige regio's? Terzijde zij de goede timing van deze presentatie opgemerkt, gegeven de begin juni in veel gemeenten nog volop gaande collegevorming na de jongste raadsverkiezingen van 18 maart jl.
De auteur vertrouwde niet alleen als wetenschapper zijn pennenvruchten aan het papier toe. Hij deed óók als (in) formateur zelf praktijkervaring op bij de totstandkoming van gemeentebesturen in Wassenaar en Maastricht.

In zijn *"Woord vooraf"* stelt de auteur, mede refererend aan zijn eigen loopbaan,
dat "collegevorming en kabinetsformatie voor de politieke journalist en politicoloog momenten van hoogtij zijn". Zijn boek noemt hij "een poging regeringsvorming en gemeentelijke collegevorming met elkaar te vergelijken en te zien wat zo'n vergelijking oplevert". Hij publiceerde de afgelopen decennia geregeld in allerlei tijdschriften en bundels over deze thematiek. Van den Berg stelt daarom niet zonder ironie dat deze publicatie in hoge mate het product is van "zelfplagiaat"!

Geduldig papier bevat zeven hoofdstukken. Het *eerste* begint met een compacte historische verkenning vanaf 1848 onder de titel *"Een blik in de geschiedenis"*. Wie de geschiedenis nader bekijkt, merkt dat pijn lijden bij kabinetsformaties tamelijk gebruikelijk is, in elk geval in de nationale politiek, constateert de auteur. De functie van formateur op nationaal niveau is er één waar je makkelijk deuken en butsen bij oploopt. Dit hoofdstuk bevat voorts een boeiend overzicht over de collegevorming in gemeenten. "Praktisch tot aan het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw was dit een heel eenvoudig karwei ", merkt hij op.

Het tweede hoofdstuk, *"Voorschrift en conventie"*, geeft een inkijkje in de relevante regelgeving op nationaal en lokaal niveau. Stil gestaan wordt o.a. bij het voorjaar 2023 verschenen evaluatierapport - met een reeks van aanbevelingen - over de kabinetsformatie 2021/2022. Dit rapport kwam tot stand o.l.v. een commissie onder voorzitterschap van de gezaghebbende Carla van Baalen, toenmalig hoogleraar parlementaire geschiedenis in Nijmegen. Deze evaluatie maakt scherp onderscheid tussen drie fases van de formatie: *de verkenningsfase, de informatiefase en de formatiefase*. Ook worden aan het werk van de informateur op basis van een in 2023 door de Kamer aanvaarde *motie Klaver/Sneller* termijnen gesteld.

Het derde hoofdstuk heet *"Het feestje van de politiek"*. Aan het slot verantwoordt de auteur deze titelkeuze. Het belang van de kabinetsformatie is voornamelijk gelegen in de omstandigheid dat politieke leiders op dat moment het rijk alleen hebben en niet voortdurend en bij elk idee door ambtenaren en belangenorganisaties met bezwaren of anderszins belaagd worden. In de formatie en bij de

collegevorming kan dan door politici zelf betrekkelijk ongestoord gesproken en onderhandeld worden.

"Informateurs in soorten" staat boven het vierde hoofdstuk. Het zet uiteen dat het begin van het informateurschap zowel nationaal als lokaal ietwat eigenaardig is. En dat deze positie pas geleidelijk min of meer vaste voet kreeg in het proces van kabinetsformatie. Heel lang zag men dit hoofdzakelijk als instrument om impasses te doorbreken of een pacificatie van gespannen verhoudingen te bereiken. Ook lezen we hier een kritische beschouwing over het hiervóór al genoemde onderscheid in de formatieprocedure tussen verkenner, informateur en formateur. De gememoreerde motie Klaver/Sneller werkte dit onderscheid helaas niet verder uit. Daarmee blijft er onduidelijkheid cq onhelderheid over de vraag: *wie is er nu verantwoordelijk voor proces en resultaat van de kabinetsformatie?* Hier eveneens aandacht voor de gemeentelijke collegevorming sinds 2002. In dit jaar werd immers de deadline van zes weken uit de wet werd geschrapt. Met meerdere voorbeelden uit vooral grotere gemeenten, zoals Rotterdam, Amsterdam of Den Haag, illustreert de auteur zijn beschouwingen en analyses.

"Gestold wantrouwen": het coalitieakkoord", luidt de titel van het meest uitvoerige vijfde hoofdstuk. De ruimte ontbreekt om hier uitvoerig op in te gaan, daarom een enkele greep. "Het regeerakkoord is misschien ontstaan in verzuilde tijden, maar intussen werd het onderdeel van de Nederlandse politieke cultuur. De disciplinerende kracht ervan is groter dan ooit", concludeert Van den Berg, die vervolgens ingaat op de vraag wáár het begin van deze ontwikkeling ligt. Hij betoont zich in dit verband voorstander van een hogere kiesdrempel op lokaal niveau. De versnippering die zich hier al geruime tijd voordoet - vooral door de vele eenpersoons-fracties - beïnvloedt de sfeer ervan sterk negatief en tast ook het politiek gezag van de gemeenteraad aan.

Hoofdstuk zes heet *"Een vergadering van stamhoofden"*. Zoals zich laat raden behandelt dit hoofdstuk vooral de personele kant en samenstelling van kabinetten en colleges. De steeds goed gekozen tussenkopjes, zoals *"vaklieden en pikorde", politieke competentie en persoonlijk vertrouwen, programma, portefeuilles en personen"*, zijn hiervan een illustratie.
De portefeuilleverdeling is voor het karakter en succes van een kabinet vaak belangrijker dan al die aan het regeerakkoord gewijde pagina's *"geduldig papier"* concludeert de auteur, met een indirecte verwijzing naar de titel van dit boek! Net als bewindslieden zich tussen de twee loyaliteiten van hun partij en ministerie bewegen, geldt dit evenzeer wethouders op lokaal niveau. Ook bij hen is sprake van een dubbele loyaliteit: naar hun eigen partij en naar "eigen" ambtenaren. Alleen oefenen zij minder gezag over hen uit, omdat zij anders dan bij ministers, niet over een eigen departement en zogezegd daarmee over eigen ambtenaren beschikken, zoals de auteur verder uitwerkt.

Het laatste hoofdstuk luidt *"Werken aan vertrouwen"*.
In het voorgaande formuleerde de auteur een aantal denkbeelden met verbetervoorstellen op lokaal èn nationaal niveau. Aan het slot van dit geschrift werkt hij die voor zowel kabinetsformatie als collegevorming nader uit.

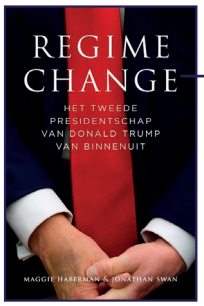
Nederland heeft z.i. te maken met een drievoudige druk op de democratie:
- *politieke versnippering als gevolg van ontzuiling en individualisering;*
- *een steeds vluchtiger kiesgedrag*
- *verharding van politieke verhoudingen*

Gegeven deze ontwikkeling bepleit het boek een aantal vernieuwingen op zowel landelijk als lokaal niveau om deze druk te verminderen.
In het kort komen die neer op het door geestverwante partijen sluiten van *stembusakkoorden*, met een grotere kans op uitzicht wat hun stem kiezers brengt. Dit gelet op het bij ons ontbreken van grote partijformaties. Daarnaast kunnen breed samengestelde kabinetten *en colleges* onnodige polarisatie bestrijden. De auteur is verder voorstander van een aantal constitutionele correctiemechanismen, zoals het rechterlijk toetsingsrecht aan de Grondwet, naast het correctieve wetgevings-referendum. Tenslotte: een nuttig overzicht met notenverwijzingen, een overzicht van algemene literatuur evenals van eigen bijdragen van de auteur, plus een persoonsnamen-register verhogen nog de waarde van deze publicatie en bijdrage aan de discussie, waarvan de tekst eind april 2026 werd afgesloten

Verschenen boeken

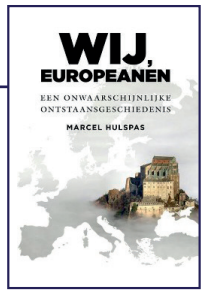
Regime Change

Auteurs: Maggie Haberman, Jonathan Swan

Donald Trump domineert het nieuws, meer nog dan in zijn eerste periode als president van de Verenigde Staten. In 'Regime change' doen New York Times-journalisten Maggie Haberman en Jonathan Swan nauwgezet verslag van wat er deze tweede termijn van Trump gedaan en gezegd wordt. Ze geven een realtime reportage vanuit de Situation Room, het Oval Office, benefietavonden en van achter gesloten deuren, gebaseerd op meer dan duizend interviews met mensen uit de directe omgeving van de president. Het resultaat is een beeld van een president die bereid is enorme risico's te nemen en daarmee de grenzen van het machtige ambt, en de Amerikaanse democratie, oprekt.

Wij, Europeanen

Auteur: Marcel Hulspas

Marcel Hulspas geeft in zijn boek een cultuurhistorisch antwoord op de vraag: Wie zijn wij Europeanen? 'Wij, Europeanen' vertelt hoe we sinds de middeleeuwen altijd verschillend en verdeeld zijn geweest, maar ook expansief en ambitieus. De verdeeldheid leidde een aantal keer bijna tot onze ondergang, maar bracht ons ook democratie, de rechtsstaat en vrijheid van meningsuiting. Hulspas laat zien hoe Europa gevormd is door grootse idealen, door rationaliteit en vooruitgangsdenken, én door schaduwkanten zoals uitsluiting en superioriteitsdenken. Wie wil begrijpen waar Europa voor staat, en welke toekomst nog mogelijk is, moet eerst begrijpen waar het vandaan komt.

Opkomst en Neergang van de volkspartijen

Auteur: Pepijn Corduwener

Je hoort het overal: democratie bevindt zich in een diepe crisis. Maar waar ligt dat aan? Dit boek vertelt het verhaal van de opkomst en neergang van de grote volkspartijen die in heel Europa decennialang de dienst uitmaakten. Die volkspartijen vechten nu overal voor hun voortbestaan, maar we kennen eigenlijk geen stabiele vorm van democratie zonder hen. Hoe komt dat? Waarom waren de volkspartijen eigenlijk zo belangrijk? En betekent hun neergang ook het einde van democratie zelf? Dit boek vertelt hoe de volkspartijen opkwamen, wat hun kwaliteiten waren en wat de oorzaken zijn van hun verval. Zo biedt het boek een pakkende geschiedenis van democratie sinds de Tweede Wereldoorlog en een nieuw venster op de huidige crisis ervan – in Europa en in Nederland..

Wie let er op Brussel

Auteur: Lisa Witteman

Europese politici en ambtenaren komen met verbijsterend gemak weg met blunders, machtsmisbruik en zelfs corruptie. Hoe kan dat? En hoe houden we 'Brussel' in toom? Deze vragen zijn cruciaal voor de prille democratie die de Europese Unie is. Vooral nu in steeds meer lidstaten leiders aan de macht komen die weinig ophebben met democratische waarden. De kloof tussen Europese burgers en de Brusselse bureaucratie is enorm. Wie zijn de waakhonden die de EU controleren? En hoe bieden zij tegenkracht aan die gesloten Brusselse macht? In dit boek onthult onderzoeksteam 'Bureau Brussel' van Follow the Money hoe de waakhonden op cruciale momenten machteloos vanuit hun hok toekeken. Wie let er op Brussel is een hartstochtelijk pleidooi voor Europees toezicht met scherpe tanden.

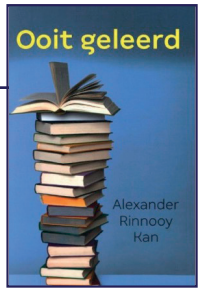
De man die de Kamer stil praatte

Auteur: Jan Eikema

Pieter Jacobus Oud (1886-1968) was een van de langst zittende leden van de Tweede Kamer en een van de meest vooraanstaande politici van Nederland. Ruim zestig jaar bekleedde hij verschillende publieke ambten. In 1938 werd hij benoemd tot burgemeester van Rotterdam, maar nam na drie jaar ontslag toen de pesterijen van de bezetter hem te veel werden. Na de bevrijding keerde hij terug en rustte op hem de zware taak de stad weer op te bouwen. Zijn meesterzet na de bevrijding was de oprichting van de VVD. Onder Ouds voorzitterschap, zowel van de fractie als de partij, groeide de VVD uit tot een van de drie grootste partijen van Nederland. 'De man die de kamer stil praatte' werpt een nieuw licht op Pieter Oud. Auteur Jan Eikema had inzage in zijn privé-archief en in nooit uitgegeven jeugdherinneringen..

Ooit geleerd

Auteur: Alexander Rinnooy Kan

Aan de hand van zijn veelzijdige en lange loopbaan biedt Alexander Rinnooy Kan een kleurrijk beeld van een veranderende wereld, in binnen- en buitenland, met een scherp oog voor kleine en grote ontwikkelingen, en gebaseerd op vele gevarieerde persoonlijke ervaringen. In het bijzonder is er aandacht voor kennis vergaren en kennis delen, voor besturen en bestuurd worden, en voor de betekenis van Nederland in de wereld. Ooit geleerd gaat ook over grote en kleine rituelen, over wat bereikt is en over wat om aandacht blijft vragen. Niet alles spreekt vanzelf en niet alles is te voorspellen. Wie zich zorgen maakt bij een vooruitblik, doet er goed aan om even terug te kijken en dankbaar te zijn voor wat hij ooit heeft geleerd.

Colofon

Redactie

J.M. (Monique) de Vries, Hoofdredacteur, monique@devries.to 06-51087721
C. (Cees) Bremmer, c.bremmer@planet.nl 06-51853187
J.P. (Joost) van Iersel, jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
B.R.A. (Bob) van den Bos, bobravandenbos@gmail.com 06-20978171
M.F. (Margo) Andriessen, margo@margoandriessen.nl 06-54750039
F.H. (Frank) Mittendorff, eindredacteur, f.mittendorff@tweedekamer.nl 06-18305849

Met bijdragen van Job Cohen en Paul Schnabel

Bestuur

J.J. (Jaap Jelle) Feenstra, voorzitter, jjfeenstra@hotmail.com 06-51174876
J.P. (Joost) van Iersel, vicevoorzitter, jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
A.L.E.C. (Anne Lize) van der Stoel, secretaris, alecvdstoel@me.com 06-55101273
E.G.E.M. (Liesbeth) Bloemen, penningmeester, lizbloemen@hetnet.nl 071-3018529
G. (Gerrit) Valk, Internationaal secretaris, gerrit.valk@wxs.nl 06-55382145
J. (Jacob) Kohnstamm, jacob@kohnstamm.nl 06-53122676
B.G. (Betty) de Boer, bgdeboer1@gmail.com 06-21703822
F.H. (Frank) Mittendorff, ambtelijk secretaris, f.mittendorff@tweedekamer.nl 06-18305849

Commissie rechtspositie

G. (Gerrit Jan) van Otterloo, voorzitter, gerrit.jan@vanotterloo.org 06-53439009
G.B. (Ad) Nijhuis, postvoorgb@gmail.com 06-53765816
J. (Hannie) van Doorn-Stuurman, hannie.stuurman@upcmail.nl 06-29414730
E.J. (Evert Jan) Slootweg, ej.slootweg18@gmail.com
W.J. (William) Moorlag, williammoorlag@ziggo.nl 06-29092984
H.A.L. (Henk) van Hoof, halvanhoof@gmail.com 06-53831092

Webredactie

A. (Arie) de Jong, voorzitter, ariedejong@hetnet.nl
J.P. (Joost) van Iersel, jpvaniersel@gmail.com 06-20597487
J.J.P. (José) Hageman, jjp.hageman@planet.nl 06-51977205
J.E.E. (Jan) Keunen, jan.keunen@ziggo.nl 06-52048965
F.H. (Frank) Mittendorff, beheerder, f.mittendorff@tweedekamer.nl 06-18305849

Ambtelijke ondersteuning

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer
Vormgeving: Facilitaire Dienst, V.C. (Vincent) Schoonhoven, Y. (Yvar) Verhoeven, J.G. (Hans) Mientjes,
Fotografie: Y. (Yvar) Verhoeven

Verenigingsadres/ledenadministratie

Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. F.H. Mittendorff
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
Website(s): www.Oud-Parlementariërs.nl
Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariers (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag

Interview

Arthie Schimmel

Cees Bremmer

Hoe is je politieke loopbaan begonnen?
Na mijn afstuderen (politieke wetenschappen, Leiden) ben ik achtereenvolgens lerares, directeur van het Politiek Scholings- en Vormingsinstituut van D66 en beleidsmedewerkster bij de PTT geweest. Binnen D66 was ik lid van de Adviesraad en van Provinciale Staten van Zuid-Holland (1987-1989). Vijf minuten voor het sluiten van de kandidaatstellingstermijn in 1989 gooide ik mijn formulier in de brievenbus van het D66-secretariaat. Ik kwam op plaats 9 terecht, destijds volgens de opiniepeilingen een onzekere plaats. D66 behaalde 12 zetels, dus was ik gekozen. Mijn hoofdportefeuilles waren sociale zekerheid en milieu. Met sociale zekerheid rolde ik meteen in de WAO-discussie van begin jaren negentig, hét politiek hete hangijzer van die tijd. Ook over de AOW was veel te doen, omdat het CDA had voorgesteld de koopkrachtkoppeling los te laten. Binnen de D66-fractie hadden woordvoerders veel vrijheid en verantwoordelijkheid op hun terrein. In de WAO-discussie van 1994 volgde de fractie mijn lijn. Natuurlijk moest de snelle groei van het aantal WAO-uitkeringen worden aangepakt, maar niet door eenzijdig de rechten van arbeidsongeschikten aan te tasten. De eerste inzet moest preventie en re-integratie zijn, met een andere uitvoeringsorganisatie waarin werk boven uitkering stond. Een motie van VVD, GroenLinks en mij leidde tot een parlementaire enquête naar de uitvoeringsorganisatie (commissie-Buurmeijer). Het resultaat was dat de sociale partners op afstand van de uitvoering werden gezet. Ook moest er veel meer aandacht komen voor re-integratie. Dat is nog steeds niet gelukt, mede door de bezuinigingen op de uitvoeringsorganisatie. Ik ben nog steeds voorstander van het Zweedse model.

Hoe lang ben je Kamerlid geweest?
In totaal van 1989 tot 2002, terwijl binnen D66 eigenlijk een maximale termijn van acht jaar geldt. Van 1989 tot 1994 was ik lid van een oppositiepartij; vanaf 1994 was dat anders. Het verschil tussen oppositie- en regeringspartij is groot, merkte ik. Bovendien was de fractie uitgebreid van 12 naar 24 leden.Naast sociale zekerheid heb ik tijdens mijn Kamerperiode ook een deel van de milieuportefeuille gehad: bodem en afval. Voor het milieubeleid waren de jaren negentig een bijzondere periode. Nederland publiceerde in 1989 het eerste Nationaal Milieu-beleidsplan. In die tijd werd veel nieuwe wetgeving geïntroduceerd, waaraan ik als Kamerlid en medewetgever mijn bijdrage leverde. Een beetje ervaring had ik al opgedaan als lid van Provinciale Staten van Zuid-Holland. Daar bereidde ik voor mijn fractievoorzitter Eddy Schuyer een interpellatie voor over een illegale afvalstorting van Zuid-Holland in Mellery in België. Andere portefeuilles die ik in mijn Kamerperiode had, waren onder meer pensioenen, arbeidsomstandigheden, medezeggenschap en emancipatie.

Hoe verliep de samenwerking met andere partijen tijdens je Kamerperiode?
De samenwerking met de PvdA tijdens de paarse periode was goed. Zo heb ik met Staf Depla voorontwerpen gemaakt voor een minimumpensioen en voor koopkracht-bescherming van pensioenen. Bij de Wet arbeid en zorg zorgde ik samen met Jet Bussemaker (PvdA) voor ruimere verlofregelingen. Met Jet Bussemaker en Monique de Vries (VVD) zorgden we voor de emancipatieparagraaf in het regeerakkoord 1998-2002. Samen met Jet Bussemaker en Ineke van Gent (GroenLinks) diende ik in 2000 ook het initiatiefwetsvoorstel over het individueel klachtrecht van werknemers (Kamerstuk 27 274) in. Omdat ik in 2001 uit de Kamer ging, Jet Bussemaker in 2007 en Ineke van Gent in 2012, bleef het voorstel liggen. Het staat nog steeds op de officiële lijst van wetsvoorstellen.

Wat waren bijzondere momenten tijdens je Kamerlidmaatschap?
Te veel om op te noemen! Bijzonder was natuurlijk de vorming in 1994 van een paars kabinet van PvdA, VVD en D66. Maar bijzonder is ook als je amendementen of moties aangenomen krijgt. Zo werd mijn amendement aangenomen om het recht op re-integratie in het Burgerlijk Wetboek op te nemen – nog met dank aan Geert Wilders, destijds VVD-Kamerlid. Voor mij persoonlijk was de geboorte van mijn twee kinderen tijdens mijn Kamerlidmaatschap natuurlijk het meest bijzonder. Tijdens mijn eerste zwangerschap vonden Annemarie Jorritsma (VVD) en Ella Kalsbeek (PvdA) dat er nu eindelijk eens zwangerschaps- en bevallingsverlof voor Kamerleden moest komen. Zij wilden dat ik dat ging bepleiten. Dat vond ik een beetje te veel eigen belang. We zijn wel met z'n drieën bij Ien Dales (minister van Binnenlandse Zaken, PvdA) op bezoek geweest. Die bromde wat, maar ging er wel mee aan de slag. Er was een grondwetswijziging voor nodig. Een eerste voorstel uit 1993 strandde in 1996 in de tweede ronde. Pas in 2002 kwam het verlof tot stand. Opvallend is dat de VVD vaak tegenstemde.

Hoe vond je de stand van zaken van (vrouwen)-emancipatie in jouw Kamerperiode?
Dat viel me tegen. Pas in 1989, toen ik net in de Kamer zat, werd een begin gemaakt met het organiseren van kinderopvang, door Hedy d'Ancona als minister van WVC. Met name de christelijke partijen wilden de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen in stand houden. Ook werd pas in 1989 de uitbreiding van het zwangerschaps- en bevallingsverlof van 12 naar 16 weken geregeld; het kabinet wilde 14 weken. Tijdens Paars kwam de Wet arbeid en zorg tot stand, waarmee de wettelijke mogelijkheden om werk en zorg te combineren verder werden uitgebreid. Maar het gaat niet alleen om belangrijke wettelijke regelingen. Wat me nu – met de komst van sociale media – met afschuw vervult is hoe vrouwelijke politici worden bejegend en met haatcampagnes worden bestookt. Ik ben blij dat deze dappere vrouwen nog steeds in de politiek standhouden. Na mijn Kamerperiode heb ik fiscaal recht gestudeerd en een masterscriptie geschreven over de totstandkoming van het nieuwe inkomstenbelastingstelsel in 2001.